ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 5

1936

ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

6-ий рік видання.

ЗМІСТ

5 (62)-го числа за травень 1936 р.:

ПЕРЕДПЛАТА НА ДЗВОНИ ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл. в передплаті, 18 зол. в післяплаті.
ЗА КОРДОНОМ: Річно 20 зол., або їх рівновартість у чужій валюті.
ПООДИНОКЕ ЧИСЛО коштує 1·80 зол., подвійне 2·50 зол.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 294-56.
ЧЕКОВЕ КОНТО П. К. О. ч. 505.041. — ЧИСЛО ПОЧТ. РОЗРАХУНКУ 117.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“ ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 214-78

Богдан І. Антонич

ФІЯЛКИ

Фіялки й телєфонна трубка
заворожливим сяйвом кличе
і місяць, мов червона губка,
змиває попіл дня з обличчя.

Слимак з ебену, темна мушля
і вухо ночі — лійка чорна
і пахощі духмяні душать,
мов пальці на клярнеті горла.

З очей фіялок смутком кришиш
і пригортаєш, сестро рання!

Простягнуті долоні тиші
над нашим вічним проминанням.

ХОРОВІД

Танцюють татуйовані дівчата на майдані мрії,
пісок палючий під стопою, мов смола червона, тане
і я з-перед ста сотень літ різьблю на бубні сонця танець,
лопочуть два кийки, мов крила птахи, що з похмілля мліє.

Прощальним співом спалахнувши, гасну, наче сонна хмара,
танки дівчат прикриє папороть, немов землі долоня.
Вертаються з узгірїв тиші дивні хороводи й клонять
обличчя з міді під букетами вечірнього пожару.

За берегами смутку, де лягла відвічна ніч зелена,
за сімома верхами
й сімома морями,
в край таємний
маєстатично сходять буйволи червоні на підземні
левади, де засяє їм умерле сонце — диск з ебену.

1935.

Папа Пій X. сказав: „Надармо будуватимете церкви, надармо уладжувати місії, основувати школи. Всі ваші діла знищуть, всі ваші зусилля підуть намарно, коли не буде в вас одночасно християнської преси як зброї для оборони й наступу". І візвав Святіший Отець усіх вірних творити, розбудовувати й поширяти католицьку пресу та видання. — А що ж, Ти, Шановний Читачу, зробив для зміцнення католицької преси? Чи Ти бодай заплатив передплату за наш журнал? Якщо ні, то зроби це негайно.

Теодор Курпіта

ВЕЧІРНЄ...

Так шумно скрізь. Проходжуюсь по парку,
Окутаний серпанками думок.
Місто гуде. Трамвай, мов пес той гарка
На ланцюгу холодних доріжок...

У хмарах місяць, мов огонь іскриться,
Куделю ночі темну прядучи.
Так я дивуюсь — чом Христос в каплиці
Глядить жалібно, сумно і мовчить...

Мабуть тому, що люди, повні хули,
Його забули радісні слова:
Прийдіть ко мні всі струджені і в болі
Я ж Господь ваш, я успокою вас!

Прийми мене, Замучений, Безсмертний
І не числи мені блудних доріг,
Під Твої Нозі, що об мур оперті,
Кладу своє я серце, мов моріг!..

5. II. 1936

Роман Дурбак

СІЛЬСЬКА ЦЕРКОВЦЯ

У церкві тихо, свято, благо,
Мов перелетів Херувим.
Час не затер слідів поваги
На лицях да́вніх мальовил.

Поклонами батьків говійних
Погнуті плити з кутих брил.
Ні громи, бурі, ані війни
Не зрушили Престолу Сил.

Той сам Христос до неї входить,
Той сам, що й до міських катедр, —
До неї зверну тихі ходи,
Хай там душа моя росте.

Калічена часо́вим вістрям
Мені ти чудний, гарний храм:
Мені льондонська ти Вест-Мінстер,
Мені ти па́ризька Нотр-Дам!

Н. Королева

ПЕРШІ ФЕРІЇ

Раба Божа. Знову „вдома“. Англьо-український Щедрий Вечір. Вієві маски. Оперовий хірурґ. Живий „вертеп“. Три солістки — ще не тріо. „Сироти“. Ворожба. „Шовкова пані“.

Вже три місяці гнітило Ноель одноманітне інститутське життя, таке ж далеке їй і чуже, як і першого дня, коли вона опинилися поміж цими сливе дорослими дівчатами, які мали, або так часто попадали в психіку дітей, що були примушені нудитись у хаті в дощовий день.

Статут, дисципліна, непорушний порядок існував також і в манастирі, але ж яке все те було інакше! Там кожному була ясна й зрозуміла всяка постанова, всякий припис і кожен знав, чому саме він має тих приписів триматися. Тут же було, як у війську: сказано, щоб було так, а не інакше, то й даремно було над цим морочити голову, бо ж на всі „чому“ — була завжди та сама втерта відповідь: — „Так полагається“.

Часами вона мала відміну:

— „Так полагається по уставу“, або: — „Так полагається по формі“!

Тому й тутешні дні, що сірою валкою зникали разом із листочками відривних календарів у безповоротття, були також немов одягнені в „казенний“ одностій. І не надаремно, вираховуючи щовечора, скільки ще тих нудних днів залишилося до різдвяних ферій, відзначали інститутки їх у своїх „общих тетрадях“ виключно зерами.

Щоденні пустощі й збитки не цікавили Ноель, навпаки — ще дужче її томили й дратували. Ближчої приязні ні з ким вона не навязала. Лекції не цікавили, бо вона вже все те знала й часто в ширшому обсязі. Залишалися тільки книги. І вона читала систематично здебільша про прадавній світ Вавилонію, Асирію, Єгипет, немов навмисне, щоб не помічати того, що було перед очима.

Одного дня пішла чутка, що Вірочка Сулима, більш знайома з Ноель, бо їхніх батьків вязала стара приязь, — тяжко захворіла. Була тільки зо два дні в лічниці, і то в такім стані, що Ноель до неї не пустили. Третього дня багато інституток бачило з вікон „великої“ рекреаційної залі, як до закритої коляси „каріятиди“ з доктором укладали обложену подушками та обмотану ковдрами незугарну мумію. А коли на вечірню молитву зібралися знову до залі всі вихованки інституту, директорка звеліла додати до звичайних щоденних молитов ще окрему молитву:

— „За рабу Божу, немічну дівицю Віру“.

Ноель дивно вразило те слово „раба“... Там, в покинутих радісних і вільних країнах не треба було „рабства“ навіть для того, щоб служити Господеві *. Щоправда, люди називали себе

* Слово „раб“ має в церковно-словянській мові, подібно, як і латинське „servus“, двояке значіння: 1.) невільника і 2.) слуги взагалі. В церковних молитвах ужите воно в значінні другім. Натомість авторка інтерпретує його в значінню першім. Релігійний же дух ріжних середовищ це інша справа.

Редакція.

в молитвах „слугами Божими“, бо ж таки й справді більшість із них хотіли служити Йому, але не як раби служать грізному володареві — автократові, що невмолимо карає за всяку провину, чи й без провин. Служили Йому з вдячности за стільки сотворених Ним радощів, за красу світа, за нескінчимі Його дари й милосердя... Та ж кілька разів уже доводилося тут Ноель почути, що „католіцизм“ — це тиранія, бо він вмішується в найінтимніші деталі життя, вяже думку, волю, обмежує й упокорює індивідуальність. Це він — „католіцизм“ зробив ту „бідну“ Европу такою шабльоновою, трафаретною, відібрав їй оригінальність і „розмах“... Чи ж так? — Там віра, справді, перепліталася дуже тісно з усім життям, так що неможливо було уявити собі одно без другого. Але ж і тут віра була в усіх формах життя, тільки ж вона була накинена кимсь згори, примусова, „наказана“ під страхом неминучої кари. Ноель ніяк не могла забути оповідань про те, що брати товаришок „мусіли“ сповідатися вдома в „страстну седмицю“ й привозити начальству посвідку панотців, що вони справді сповідалися. Знала й із власного вже досвіду, що найбільших кар можна було зазнати за непояву на Богослужбах у „табельні дні“, коли святкували патронів царської родини... Помічала, що всі, або майже всі, з неохотою виконують приписи релігії, без найменшої духової потреби, і що та релігійна „практика“ тільки обвантажує життя. Тим часом, „там“ люди потребували віри, щоб можна було спертися на неї, щоб зробити своє життя легшим і світлим. А тут... Хіба ж може „раб“ прийти й притулитися до ніг свого пана з повним ніжности серцем?! — І вона молилася за Вірочку „своїй“ заквітчаній трояндами Мадонні...

Нарешті надійшли різдвяні вакації. Ноель знову опинилася „вдома“. І хоч мало чим був їй ближчий той „свій“ дім, але ж у цих „надземних криптах“ була вона принаймні незалежніша та мала бодай дві близькі істоти. Були це: Люїза, що приймала життя однаково, як і Ноель, та Маруся, в якій вона чула щирість і відчувала щось, коли не цілком „своє“, то принаймні не чуже. В зустрічі з Марусею незмінно виринало щось подібне до забутої пісні, приємної й солодкої, — але якої не можна було ні докладно пригадати собі, ні цілковито забути.

Вертаючи, думала про батьків. До батька відчувала повну симпатію й пошану та була йому вдячна, що не накидає їй свого батьківського авторитету. А мачуха?... Ну, мачуха була — велика перешкода. Ніби якась висока, холодна камяна стіна, що несподівано стала їй на дорозі. Обійти того муру тепер ще Ноель не може. Розбити — тим більш. Але, коли настане відповідна хвиля, доведеться той мур „перескочити“... Отже тоді доведеться зробити сильний розгін до того скоку... Але ще не тепер. Тепер же дійсністю були Різдвяні свята, і навіть ці перші свята „вдома“... мусять же вони принести якісь радощі. І Ноель щиро тішилась...

Але трапилася несподіванка. Вдома не застала вона батьків: belle-maman ще перед трьома днями відїхала до Монте Карльо,

а тато вчора подався до маєтку на полювання. Не було вдома й „Марі-Андре“: вона дістала відпустку й поїхала кудись на село.

— А ти собі запамятай, Наталенко: „баба з воза — коням легше“. Та ми й самі вшкваримо таке свято, що аж закаблукам буде парко...

— „Дам лиха закаблукам, дам лиха закаблам,
Дістанеться й передам“ — виспівувала задоволена Маруся.

— Ce qu'on va s'amuser! [Отже погуляємо!], — обнімала й лащилася мадмуазель Люїза, показуючи отримані різдвяні подарунки від Ноелених батьків. — Але таки найліпший подарунок, що вони лишили нас на свята самих.

— І я ж кажу: будемо колядувати зрання до вечора, — притакувала Маруся.

— А, правда, — погоджувалася Люїза, — ми зробимо прекрасне тріо коло вертепу, як у нас, в Провансі...

Але ж із подарунками дістала Ноель і лист, а в ньому мачуха домагалася, щоб Ноель обовязково провела Свят-вечір у Сулимів, бо їм уже це обіцяно. „Родина ця бездогання, — писала вона — й тобі вийде на користь перебути якийсь час між ними, — бо Віра ще й твоя товаришка, тепер — бідна — тяжко хвора. Це дає тобі змогу згадати на свій манастир та взяти на себе ролю доброго самарянина“.

— Обійдеться й без Сулим, як циганське Різдво без марципанів, — враз вирішила Маруся. Нумо, ліпше вчитися колядок, і вона повною силою низького контральта затягла:

„Дівка Маринка по воду ходи-и-ла,
Святи-ий вечір добри-й вечі-ір!...“

І мадмуазель Люїза також умовляла Ноель лишитися вдома на Свят-вечір. Але по заході сонця Сулими прислали по неї колясу. В листі ж була й дописка немічної подружки. — „Будеш себе почувати в нас, як вдома“ — писала Вірочка.

Ноель усміхнулась. — „Певне, що так, як і „вдома“. Буде так само чемно, буде так само... нудно... І так само згадають про все конечне, але не згадають, як не згадали й батьки, що завтра її — Ноель — іменини“... Так Маруся лишилася вдома сама.

У Сулим, крім хворої Віри, яку принесли до вечері в кріслі, було ще чотири доньки.

— „Як пять дочок мати, то краще й не жити“! — часто підспівував їхній татко за Марком Кропивницьким, але ж це було тільки улюблене й кольоритне мотто. В дійсності він любив усі свої доньки, як і свою високу та кощаву дружину, що, проживши півжиття в Києві, майже нічого не втратила зо своєї англійської вдачі й зовнішности. І вдома всі притримувались англійського „тону“. Тому і Свята Вечеря почалася квартетом англійського різдвяного хоралу, як годилося на Christmas-evening, відзначений букетом гостролистника й омели, що був підвішений під лямпою

над столом їдальні. Такими китичками з червоними ягідками були прикрашені й усі прибори. Це було на честь господині.

Але ж не забули й про господаря. На трикутньому столичку-поличці „на покутті", під образами в золочених шатах стояли на сіні миски з кутею й узваром, прикрашені маленьким „дідухом", перевязаним блакитною стрічкою. Серед стола велика миса, повна пирогів, за які на початку вечері сховався господар Микола Миколаєвич і, „як закон велить", відбув традиційний діяльоґ із дружиною й дітьми.

— Чи бачити мене?... Дай же, Боже, щоб за пирогами...

— Хтось чхнув. Це був сиґнал, щоб роздавати подарунки.

Коли вже всі втомились їсти безконечну кількість „обрядових" страв, увійшов старший льокай без тарілок у руках і щось потиху сказав Миколаєві Миколаєвичеві. Господар, весело посміхаючись, вибачився і попрохав перейти до великої залі, що вся була залита світлами з великої, розкішної ялинки.

Відчиненими наростіж дверима в прихожу — влилася ціла хвиля звуків: сміх, вітання, гомін молодих голосів, шелест шовку. У залю вступив майстерно замаскований довговолосий козак, з прозорими великими віями. Був це „Вій", що привів із собою цілу зграю постатей, щоб вітати господарів із Святами.

— „Ряжені", „ряжені"! — раділи всі дівчатка несподіваним гостям, називаючи по-московськи маскараду.

— Колядники! — поправив „спудей" Могилянської Академії в оздобленому золотом контуші.

А „Вій" представляв приявним:

— Мої джури: Козак Мамай, Басаврюк... Панночка з Замку... Горда полячка... Андрій і Остап...

— Чомусь не бачу старого приятеля, Тараса Бульби? — відразу справно зачав господар.

— Занедужав, бідолаха, — доложила баба Риндичка, притримуючи за пазухою свитки вязанку бубликів і горілчану пляшку. Ще зранку наївся куті, не витрамав до зорі, от і „йойкає на... серце" вдома... Дозвольте, пане господарю, поколядувати...

Хтось присів до рояля й добре дібраним хором пролунало:

— Добрий вечір тобі, пане Господарю... Радуйся...

Поважну колядку всі слухали серед урочистого спокою. Але тільки що вона скінчилась, виступив наперед Козак Мамай: Мені ваша сумна! Послухайте моєї! — і затягнув високим, дзвінким тенором:

— На синьому морі,
Під припічком долі...

— Де куца собака обметицю їла, — підхопив круглий Басаврюків бас, а за ним увесь хор колядників:

— Де не взялася з помийниці супротивна хвиля,
Тому куцому собаці хвоста відкрутила.

І знову продзвеніло тенорове Мамаєве сольо:

— А я сильно ізлякався...

Хор продовжував:

— На темнії луги, на густі ліси, на дикі степи,
І на піч у куточок сховався.
Через комин поглядаю:
Там вареники-невільники в сметані потопають,
А я до них велике милосердя маю —
В бездонний глечик усіх повкидаю...

Вибухи сміху за кожною новою фразою, прекрасна інтерпретація, щировеселі пустощі колядників витворили в освітленій залі справді небувало-веселу наладу. Оля Сулима, добра піяністка, підсіла до рояля й заграла улюблений тоді вальс „Дунайські хвилі". Кілька пар заточилося по залі. Але до піяніно підійшла Риндичка, якийсь час уважно оглядала інструмент, поглянула й за нього й під нього, а потім торкнула пальцем у плече Олю: — Панночко! А може б і я втяла щось на цій штукерії... Дозволите?

Оля з радістю уступила місце, а Риндичка вже розвішувала на свічниках рояля свої бублики й, підтягши спідниці, щоб добре поставити ноги на педалі, з місця вправленою рукою з повною силою почала бравурну мазурку з „Коппелії". Коли ж у танку перейшло кілька пар довгу залю, Риндичка взяла кілька невтральних акордів і перейшла на палкий пориваючий до танцю гопак.

Козак Мамай з панночкою, що була одягнена в срібний кунтуш і прибрана безліччю разків намиста, вискочили на середину залі. Всі впяли очі у ґраціозну пару... Але враз у прихожій — у якій двері лишилися відчинені й звідкіля виглядали всякі „домочадці" й частина слуг, — розтяв повітря різкий дзвоник. Риндичка нагло урвала гру. Господарі й гості дивилися на двері, що їх відчиняв льокай. Але замість сподіваної нової ґрупи колядників, у дверях появилася висока постать популярного в Києві хірурга Гната Маковського, власника найліпшої київської лічниці. Всі на мить замовкли, — такий незрозумілий мав він вигляд: без шапки, без кожуха й навіть без жакета, в самій камізельці.

Микола Миколаєвич кинувся до нього, відразу зрозумівши, що тут не жарти.

Доктор привітався загальним поклоном і, перепросивши, оповідав:

— Маю я в Юріївській лічниці двох тяжко недужих. Коли вийшов відтіль, то в темному провулку підступили до мене три осібняки й домагалися, щоб я „купив у них моє футро". От же, це вже втретє цієї зими. Було до вас найближче... То ж прошу ласкаво, позичте якусь одежину, Миколо Миколаєвичу.

Тим часом Риндичка витягала з кишені пенсне й, скидаючи маску, говорила:

— А чи не простудила вас, товаришу, така несподівана хі-

рургічна операція. Я-хоч і абстинент, але раджу вам насамперед коняку!

В одежі баби Риндички був замаскований не менш знаний у Києві доктор Модест Левицький, відомий письменник...

Коли враження з пригоди д-ра Маковського трохи затерлося, — колядники почали прощатись:

— Нас чекають на Катериненській, у Тарновських - Забело. Мусимо поспішати...

Попрощалися з гостинними господарями й Ноель та мадмуазезь Асту, памятаючи, що вдома сумує сама Маруся.

Але Маруся не сумувала. Чекаючи на їхній поворот, вона ладила другу багату кутю в кімнаті Ноель. Була тут маленька „звізда" на взірець тих, що тієї ночі носили колядники по селах, була й звичайна пшенична кутя з медовою ситою та всякі солодощі, маківники, медівники, горіхи, насіння...

І Маруся докладно розповідала, як відбуваються на селах Різдвяні свята, і співала колядки. Але Ноель і Люїза почувалися трохи втомлені, тому в хаті запанував спокійний, навіть елєгійний настрій.

— Ах, — зідхнула й завжди весела мадмуазель Асту: — Цю ніч і в нашім Dieu-le-fit проводять винятково... І вона почала оповідати про звичаї в Провансі...

— Хочете? — Розповім і я вам про одну Різдвяну ніч, що залишила в мені незабутнє враження, — сказала Ноель.

— Ось ти, Марусю, розповідала про „вертеп". Так там грають ляльки, а я бачила правдивий „живий вертеп", де грали живі люди, можна сказати, ціле село.

Минулого року ні я, ні моя найближча приятельна Нієвес Ґонзаляс про їзду додому на свята не могли й думати. Щодо мене, ви знаєте, чому, а батьки Нієвес живуть аж у Бразилії. До того ж і в неї, як у мене, нема рідної мами, тільки дуже гарна belle-maman. Між іншим, мабуть воно так добре й назвали французи мачуху, що її краса буває найважнішою прикметою й причиною, чому вона стає за матір чужим дітям...

Ноель трохи задумалась. Але за хвильку вже продовжувала оповідання, як одна з подружок, Анрієта д' Ескад, запросила їх обох на Різдвяні свята до маєтку своїх батьків, де їх замок був у Високих Піренеях, близько Карпентрá...

— Карпентра? — здивувалася мадмуазель Люїза? — А знаєте, мадам, я пробула в Карпентра майже цілий рік. І також бачила там Різдво...

— Ну, розповідайте вже хоч обидві далі, — нетерпеливилася Маруся.

Ноель розповідала.

Не було там ні снігу, ні морозу, ні голих дерев, перемішаних із чорними силюетами вкритих жалобою ялин. Не було там ні важких кожухів, ні отих страшних ґумових кальош, пообшиваних смушком, ні саней, ні совгів, ні червоних носів та відморожених вух. Тепле-претепле повітря, напоєне запахом евкаліптів. А крізь

той гіркаво-смолистий аромат уже вчувалися солодкі пахощі мімоз та помаранчевого квіту. На світі ж, що увесь — як суцільна прозора блакитна казка, ніби не існує нічого іншого, як тільки пастухи та зорі. Їх бо тільки й видко довкола: перших — по сході, других — по заході сонця...

— Так, так, втрутилася Люїза, — це, дійсно, така блакитна країна, що оспівана Метерлінком в „Синій пташці"... Там — повно усміху й погожих радощів...

— Ах, хотіла б і я там колись побувати, — зідхнула Маруся. — Та, де там. Розповідай, Наталенко — й вона притулила до Ноель свою заквітчану голову.

— В тамошніх селах, що приліплені, мов вулики диких бджілок, до камяних скель, вже довгі сотки років святкують Різдво Христове однаково, може вже з тих часів, коли серед тих пастухів жила ще „Народжена на Різдво", моя свята патронка — Наталена... Її день є завтра, — продовжувала Ноель.

— Я це памятаю, — сказала Маруся.

— І я теж, додала Люїза. Але оповідайте.

— На час „пастушої" Служби Божої опівночі на постеленій у храмі соломі положили живу людську дитинку, наймолодшу в селі. Завита в пелюшки, заквітчана свіжими квітами, зеленню та стьожками, символізує вона Народженого. Щаслива мати дивиться сяючими очима на своє дитятко. Бо ж знає добре, що від нині воно має на собі Боже благословення й щастя для нього забезпечене на ціле дальше життя. Та ж не тільки ті двоє мають що робити біля Вифлеємських „яселець", — кожна сільська родина виряжає до них бодай одного свого члена.

Он попереду стоїть „старший пастир". У нього в руці тонка, мережана, золота зоря-звізда. За ним — живі, правдиві ягнятка...

— У церкві? — скрикує здивована Маруся...

— А то ж! Вони чисто вимиті, розчісані, мов забавочки, прикрашені ріжнобарвними стрічками та обвішані переливчастими дзвіночками, що ввесь час акомпанюють урочистим співам людей. Часом якесь і замекає повним голосом,. Але того вже пильнує цілий гурт хлопчаків-підпасичів, що з сопілками стоять довкола череди й під час Служби Божої грають перед яслами свої гірські свіжі мельодії. Також на показному місці стоять рибалки з живими, свіжозловленими рибами, що, виблискуючи сріблом, тріпочуться в перекиненій на плече сітці.

З-за плечей типової селянки з бронзовим обличчям — „Nagalido", що ось тільки злізла з прикрашеного ослика, виглядають усміхнені чорноокі дівчатка. „Гвардіян" з Камарги, що пасе там череду рогатої худоби, так вичистив відзнаку своєї гідности — срібний тризуб на високому держалні, що його три гостряки виблискують, як вогники свічок. Три східні володарі, маґи чи мудрці, у своїх високих тіярах почувають себе тут „цілком як вдома". Плащі тих володарів із численними прикрасами — не підроблені. Це цінна спадщина по прадідах, що її передають із роду

в рід. І родина, яка зберігає таку посвятну річ, пишається тим, що „їх плащі куди ліпші, багатіше прикрашені, як по деяких сусідніх селах“.

Є тут і легендарна красуня, яку особливо люблять...

— Це ви про Савську Царицю — Reïna Saba? — запитала Люїза. — Знаєте, вона зо своїм почотом дівчат робила на мене найбільше враження. Ах, яка була гарна перед трьома роками! Звали її Оліва (Olive la Rozière). Оліву бачила й я в тій ролі. Ще й у минулому році вона була дуже гарна та цілком молода. Пригадуєте, як всупереч усім історичним вказівкам цю орієнтальну володарку прикрашує середньовічний hennin у формі високого стіжка, з якого спливає довгий прозорий завій на оздоблену гермелінами...

— З білих кріликів, щоправда...

— Але так гарно криє сукню з рясною спідницею та тісним корсетом,...

— А від нього спадає додолу такий чудовий філіграновий пас та омонієра...

На хвильку дівчата заглибились у деталі туалети Савської Цариці, але їх перепинила служниця Юля.

— Чи ще чогось бажають панночки? — спитала вона.

— Ні, ні, — замахали всі руками.

— То може дозволили б мені піти на нічну Службу Божу?

Саме собою, йдіть, Юленька; а слугам скажіть — хто лишається вдома, може лягати спати, ми вже нікого не будемо потребувати...

— Фу, як добре відпочити без слуг! — засміялася мадмуазель Асту. Ну, так...

— Савська Цариця пішки до церкви не приходить: вона й увесь її почот приїздить верхи на конях. За Савською ж Царицею тягнуться маври та мавританки, забувши про те, що вони — „невірні“. Цих також приїздить на конях сила, при чому на коні звичайно сидить двоє: кожен чорновусий мавр везе перед собою в сідлі загорнену в біле покривало мавританку...

— О, добре вони далися там у знаки! — перепинила Люїза, — бо ще й нині діти навіть співають там пісеньку про памятний „декрет“, що його оповістив маврський король „рівно в пять годин“...

— Ну, далі, далі! — просила Маруся.

— Що ж далі?... Коло маврів — найправдивіші костюми мають „невірні“, бо це живі, теперішні гітани та гітанки, такі, як вони й нині скрізь по цілій Еспанії. У циганок дивно виглядають їх голови, заквітчані червоними й жовтими гвоздиками, але не так, як роблять скрізь, що квітки власне лежать на волоссю віночком, ні, у них квітки застромлені на довгих стебелинах, немов вони виростають із голов, як із вазонів...

Маруся щиро засміялася.

— А як же старші люди? — спитала вона.

— А, старші — ті на цей святковий день зберігають свої дорогоцінні старо-еспанські одяги...

— Бо ж вони також добре ще памятають, що аж у XVIII-тім столітті прилучили їх до Франції, котра „десь там далеко"! — додала Люїза, — а тут для них „своя" земля, свої й звичаї, своя й мова..

— До ясел приходить і стародавня Сибіля зо смолоскипами та сувоєм своїх пророцтв про народження Ісуса Христа. За нею — когорта опалених сонцем бравих римських вояків-леґіонерів. Це — туземне парубоцтво. Нарешті, зявляється в церкві сам Цезар...

— Здебільша це буває Марк Аврелій. Я ж бачила разом двох — Аврелія й Антонія Пія, — додала Люїза. — Зрештою, зайво питатись у люду про історичні події, що вяжуть його з цими імператорами: факти вже затер час. Одначе память про ті особи живе, і для всього населення то „наші люди", „наші імператори". Ще б пак: в кожному бо селищі, чи містечку, як часто й у нас, стоїть якась давня памятка: руїна храму, статуя, арка, що й досі проголошують „Gloria Romanorum". Нарід пишається тією славою, що її здобули його пра-прадіди — римські вояки. Тут оселилися вони з жінками та родинами, згідно зо старо-римським звичаєм, в таборах — селищах.

— І от, коли вже всі в церкві, — урочисто виголошує пан-отець:

— Північ, християни! Христос народився!... Тоді дзвонять дзвони, співають хори сопілок і розрадувані люди. Ах, як це гарно!... З тією піснею підуть і всі з церкви, несучи радісну новину довкола. Пастухи, і маври, і маґи, і селяни-верховинці, такі піренейські гуцули...

— Але ж у церкві лишиться до ранку „почесна варта", — додала Люїза. — Так, так. Дитину з ясел візьме щаслива мати, натомість над ясламип оставлять серед безлічі свічок Монстранцію з Найсвятішими Тайнами. Навколо стають не діти, не якісь там міністранти чи немічні побожні бабусі... Ні, там лишається „при колисці Христовій" цвіт села — найкращі з юнацтва та мужі, здібні носити зброю. І ці римські вояки, пастирі та ґвардіяни, триматимуть „лицарську варту", то молючись уголос, то — напереміну — співаючи колядки...

Люїза відкинула голову на подушку канапи й задумливо додала:

— Народові, що зберіг у крові поганську любов до форми, в душі ж має прищеплену Еспанією містику, однаково потрібні і живий символ — жива дитина, й містичні Найсвятіші Тайни. Однаково ясно бачить він Христа-Спасителя й у білому кружальці Найсвятіших Тайн, і в безгрішній ще людській лялечці...

— І скільки має він у цім світлої радости, — продовжувала Ноель. — Бо ж він всією душею переживає незабутню для людства Святу Вифлеємську Ніч, про яку, йдучи з гір, пастухи

й маври, Сибіля, й Цариця Савська з обома римськими імператорами співають повним серцем радісну новину:

— „Христос народився!... Мир і спокій людям доброї волі"... Всі замовкли, задумавшись над тими вічними, глибокими словами...

Перша отямилася Маруся...

— От як це гарно — сказала вона. — Але ми так заговорилися, що може й у нас уже північ... Я ж приготовила для ворожби й віск, і óливо — ось піду, засвічу свічки, а ви гасіть там лямпу й переходьмо сюди...

Тим часом Люїза, розхвильована згадками, тихо співала рідну колядку:

San Jose se fache	(Святий Йосиф гнівається,
Que l'infernaou	Що той пекельник
Veni ferra boutique	Прийшов та відкрив крамничку
Devant soun ouchtaou	Перед його вертепом).

Маруся оглянула таємничу декорацію ворожби. З темряви неосвітленої залі блиснуло поверхнею сонного ставу велике дзеркало. В ньому відбивалося, творючи нереальний, кришталевий коридор, ще друге дзеркало, квадратове, поставлене між два свічники з тремтячими вогниками високих воскових свічок. За цими освітленими дзеркалами — столик, два стільці й два повні столові прибори. Не було тільки чомусь ножів.

— Ножів не можна, — вияснювала Маруся, — бо ж — не під піч згадувати, — може й щось лихе трапитись. А це — показала вона на дві мисочки, що стояли на окремому столику, — молошна каша й трохи куті; конче мусить бути для „тих". Кутя мусить бути з маком і медом, щоб могли по-христіянському справити Свят-вечір і ті душечки, що прийдуть. Душечки мертвих до молошної каші та меду — дуже охочі, — додала цілком серіозно з виглядом знавця трансцедентальних річей.

Вона поправила велику „психе" — велике овальне дзеркало в рухливих рямах, перетягнене сюди з мачушиного будуару.

Ноель завагалася. Скидалося це на чари і їй — „манастирці" не випадало ставитися з довірям до видимих забобонів. Але також не хотілось їй уразити й Марусі, яка з такою пильністю робила всі приготовання та запевнювала, що цього „найпевнішого способу ворожби боїться рішуче кожна дівчина й мало котра видержить". Ноель у цю окультистику не вірила й її справді не боялася. Знати ж своєї майбутности й свідомо не хотіла з мотивів побожних, а також і з переконання, що наперед відоме життя може стати зовсім незносиме, як це їй нераз говорили й черниці в манастирі. Тому вирішила не противитися Марусі й залишилася сама в залі. Але тільки що сіла у крісло проти дзеркала, враз почула за собою шелест сукні. Думала, що то прийшла мадмуазель Люїза й, не дбаючи про Марусин заказ „обертатись, щоб там не чулося й щоб не робилося за спиною", — обернулась і стривожилась. Перед нею стояла та „Шовкова чорна пані", яку вона добре знала, бо вже багато разів

бачила її ще від дитячих літ. Не дуже давно, нарешті, натрапила вона на її портрет і довідалася, що це одна з її прабабунь, яку десь у XVIII. столітті вважали за найвченішу жінку в Еспанії, Ізидора-Марія де Лячерда, „la doctora“, визначний професор мадридського університету. До її голосу свого часу з увагою прислухувався ввесь учений еспанський світ. Коли Ноель була ще зовсім маленька, вона часто зустрічала „живу“ отсю „Шовкову Паню“, розмовляла та гралась із нею у великих залях бабуниного старовинного дому й у затишних місцях її велетенського парку. Бачила її й у стінах провансальського манастиря. І тепер, побачивши свою приятельку, Ноель забула про реальність і пішла їй назустріч. Тим часом „Шовкова Пані“ зробила рух білою тонкою рукою, на якій висіла чорна агатова вервиця, і ніби відсувала все те, що Маруся приготовляла до ворожби. Підійшовши близько до Ноель, нахилила вона трохи голову, немов притакуючи, а її гарні уста поворушились: Ноель цілком виразно вчула ті самі слова, що вже чула від батька:

— Ultimo veritas!

Звук того голосу, глибокого й свіжого, немов дотик електричної іскри, пробіг по всіх нервах дівчини. Перед очима пролетіло в швидкій хуртовині образів і барв безліч видінь. А серце наповнялося зовсім незнаним почуванням. Не було воно подібне ні на страх, ні на здивовання. Здавалось, що вона втрапила в таке своєрідне духове довкілля, що не мало в собі нічого подібного до реальної життєвої атмосфери... Ще помітила вона, що їй завмирає віддих і темніє в очах...

За якийсь час Маруся й Люїза знайшли Ноель на килимі, кілька кроків від чародійної бутафорії в тяжкій млості...

о. Д-р Йосиф Сліпий.

КЕМБРІДЖ І ОКСФОРД*

Кількаденний побут у Льондоні змучив мене і прийшла мені очевидно охота поглянути на англійську провінцію, в першу чергу на англійські університети. Шлях вибрав я через Ware (Уер), де є уестмінстерський духовний семінар. Найкоротшою дорогою, себто підземною залізницею тюб вибрався я на стацію, а опісля підміською залізницею до Уер. На стаціях великий рух, гурти подорожніх спішать до поїздів. Їхали цілі родини з дітьми, одні з вудками, щоб ловити риби, інші з рушницями на полювання, зо спортовим і забавовим приладдям, шатрами, з посудинами до варення чаю і т. ін. Дещо поскладали на полиці, а дещо до клункового воза van (вен), що був причіплений на кінці поїзду. Одначе всі поводилися дуже спокійно, не гуторили голосно

* Це одна частина вражінь „З подорожі до Англії“. Інші частини містить „Мета“. *Редакція.*

як напр. італійці або французи. Англійці, як сказано, взагалі малоговірливі, або й зовсім не балакають і цього не вважають там за легковаження навіть знайомих. Їзда досить монотонна. Небо замрячене. Краєвид повторяється той самий. Забавові й спортові площі, розлогі парки, подекуди літні палати, закриті старезними, кріслатими деревами, пасовища з худобою.

Семінар, чи — як кажуть — St. Edmund's College, віддалений від стації на яких 8 км. і треба було доїхати самоходом. Коли приходилося розплачуватись, то доволі важко було призвичаїтися до англійської монети. Вона не десяткова. Загально відомий є паунд (фунт) = 26 зл., що має 20 шілінгів по 12 пенсів. Крім того є кравн = 5 шіл., half crovn (гаф кравн) = 2·5 шіл., фльорін = 2 шіл., six pence = півшілінга. Хто ніколи не мав з англійськими грішми до діла, тому довго буде мішатися рахуба. Та анґлійці під цим оглядом солідні й не обманюють та не використовують незнання чужинця. Бодай залишилося мені таке враження.

Будинок імпозантний, у ґотицькім стилі, серед парку і широких майданів. Готицький стиль уважають в Англії за національно-англійський. О. ректор Brickford показував мені всі забудовання. В гарній ґотицькій мармуровій каплиці спочиває кард. Бурн: Franciscus Card. Bourne, archiepiscopus Westmonasteriensis in Pace. Він був попередник теперішнього архиєп. Гінслєя й 4-ий із черги. Перший був кард. Wiseman († 1865), другий Manning († 1891), третій Vaughaun († 1903). Всіх питомців є 115 і студії тривають 6 літ. Це число не вистарчає, тому багато священиків приходить із Ірляндії. Всіх священиків у уестмінстерській єпархії є звиш 400.

Семінар, як взагалі всі колєджі, добре загосподарований, має 700 га поля, своє хазяйство, корови, коні тощо, управляє ярину й збіжжя, має свій електричний мотор, млин і намагається бути самовистарчальний. Побіч є ще ґімназія, щось у роді нашого Малого Семінаря. Молодь куди краще відживлювана, як у нас, має багато руху та вправляє спорт, що незвичайно корисно впливає на її здоровя, розвій орґанізму й моральну поведінку. Семінар оснований 1793 р. єп. Douglas-ом, отже 10 літ пізніше від нашого у Львові. Попереду льондонський семінар містився в Dounai в північній Франції, з огляду на переслідування католиків. В їдальні висять портрети архиєпископів і ректорів. Деякі з ректорів, а радше перші, в світській одежі тому, що загалом у тих часах священики крилися перед урядом і навіть не можна було співати Служби Божої, тільки читати. Семінар, мабуть одинокий у світі, може похвалитися 200 мучениками між своїми вихованками, а всіх мучеників має католицька Англія 300.

В Семінар в кожному кутку якісь памятки по архиєпископах, мучениках, з часів в Дуе: ризи й одежі кардиналів Бурна, Меннінга, листи Нюмена, старі рукописи, книги й ікони, що складаються на поважний музей. Порядок дня трохи відмінний від на-

шого семінарського. Встають в 6-ій годині, виклади перед і пополудні.

При обіді були настоятелі й професори. Цікава поведінка. Господар сидить на першім місці й наливає росіл, крає мясо, розділяє ярину й лакоминки. Слуга подає потім кожному розділену страву на тарілці. — Про нас не знали майже нічого — дехто тільки чув про нашого митрополита; все ж таки, коли зійшла мова на східні церкви, дуже ними зацікавилися. Також були заскочені тим, що я став розповідати про англійських схолястів Скота і про Скотового попередника Вільгельма з Уер, яким я трохи займався.

По полудні відвезли мене самоходом професори до Кембрідж. Мати своє авто не належить тут до чогось надзвичайного. Дорога рівна, асфальтова. Переїзджали дорогою самоходи й наколесники; піхотинця не видно було ні одного. Коли я спитав, чому шофер так уважно їде, дає сиґнали, здержує темпо тощо, хоч нераз було це зайве, дістав відповідь, що це тому, бо дуже строгі приписи й кари за незберігання порядку. Віддаль числять не кільометрами, але милями (mile, майль — 1760 yards = 1·609 км, 5 миль = 8 км, 1 yard = 3 feet = 0·91 м. Sea mile = 1·855 км). По дорозі вступили ми зараз у селі Buntingford до д-ра Mahoney (Мане), що є професором моральної в St. Edmund. Він є й парохом церковці, дуже гарно улаштованої й чистої, яку сам побудував. Мешканці анґлікани, але є коло 25 душ католиків. О. Мане людина гостинна, погідної вдачі, інтеліґентна, має гарну бібліотеку й є автором англійського підручника моральної. Скоро минула година на розмовах про душпастирство в Англії, про недавні переслідування, що з англійською спокійною вдачею важко погодити. Англійська вдача, при великім джентельменстві, завзята й безоглядна. „Добре, що їдете до Кембрідж і Оксфорду. Це творці англійської історії. Вони виховали англійських джентельменів і провідників нації, колись були аристократичними школами, нині вже демократизуються". Ми розпрощалися й поїхали далі. Самохід понісся крізь поля. Видно було й лани збіжжя, що їх колисав лагідний вітер. Нива рівна, нема густіших і рідших засівів, чи більшого й меншого росту; це через одномірну й машинову управу. Побіч уже чорніла поорана рілля. Село не відріжняється від міста, хіба що часом, і то дуже рідко, видно соломяні дахи стоділ (thatched roofs).

Легка дорога й їзда не сприкрилася. От за могутніми деревами славне старе університетське місто. Переїзджаємо побіч річки Кейм, на якій веслують студенти. Вже почалися ферії, тому місто порожнє. Який великий гамір мусить повстати, коли на ці широкі майдани виляже 5.000 студентів! Повітря чисте — спокій, тільки вітер шумить, а вікові дерева наче передають собі спомини з минулого академічного року. Затишшя просто відбиває від льондонського гамору. Справжня прикмета наукової оселі! Будівлі гарні, могутні, стилеві — здебільша ґотицькі. Колись це все католицькі фундації, — а нині в англіканських руках. Вза-

галі щедрість у підтримуванню наукових установ — це прикмета анґлійського народу. Понад великими забудуваннями підносяться вежі. Мешканців є до 65.000 і живуть вони здебільша з університету.

Я заїхав до St. Edmund's house, — університетського католицького дому, що його удержують світські священики. Підчас науки мешкає там 50 студентів; тепер було тільки кілька священиків чужинців із Бельгії, Голяндії та Індії, щоб учитись англійської мови. Був і один англійський католицький єпископ, словом: інтернаціональне товариство. Не диво, що англійському священикові легко зорієнтуватися в усесвітньому положенні, пізнати умовини буття держав і націй та мати все широкий горизонт. Пригадалася мені наша хиба, як то сказав покійний Петро Холодний: Я люблю галичан, але не терплю загумінковости й покутних сварів, в яких нераз губляться.

Після чаю, який подають із молоком, пішли ми розглянутися по місті й подивитися на колєджі. Є їх 18 і вони творять університет. Будівлі колєгій одна краща від одної, здебільша середньовічні, в ґотицькім стилі. St. John College і Trinity College збудовані в романськім стилі з прегарними луками аркад для пообідних відпочинків. У колєгії кожний має осібну кімнату або дві, й дістає харч. Щодня купіль. Найбільша колєгія — це Kings College. Справді королівська палата, уфундована Генриком VI. (1440 р.), Величава каплиця з багатою ґотицькою різьбою, що наслідує сіткову стелю уестмінстерського хору. Прикрашують її великі вітражі. Деякі образи й орґани нагадують католицькі часи. В їдальні портрети ректорів чи мастрів, як їх звуть. Велика бібліотека — це прикраса установи. Крила будови сходяться в чотирокутник, замикаючи по середині подвіря. В такий спосіб повстало кілька чотирокутників і за такою схемою будовані й інші колєгії. Майже кожна фасада колєгії — це мистецький твір.

По дорозі вступили ми й до Fitzwilliam Museum. На партері й у сутеринах розміщені памятки з римських часів, і то велика їх кількість. Місто своїм початком сягає римської доби і було культурним осередком. У 55 р. до Хр. був у Англії Цезар, але аж у 80-тих роках завоював цілу Англію Агріколя, а в 412 р. по Хр. цісар Гонорій відкликав римські леґіони. Тоді британці, щоб оборонитися перед нападами піктів, закликали саксів. Вони оборонили їх разом із германськими племенами, анґлями й ітами, але й самі запанували, поділивши край на 7 державок (гептархія). Аж король Еґарт 817 р. злучив край в одно королівство, але тоді мусів боронитися перед нападами данців і норман, так що король Етельред, не мігши дати собі ради, казав вирізати 1002 р. данців у Англії. Тоді данці зробили новий наїзд на Англію, опанували її й посадили там нового короля Свена 1013 р. Аж 1042 р. вернулася давня династія в особі Едварда Ісповідника, що збудував Уестмінстер із робив Льондон столицею держави. З Вільгельмом I (William the Conqueror † 1087) запанувала в Англії норманська династія, а 1154 р. приходить до

влади Генрих II. із династії Анжу (Plantagenet). Тоді повстають перші завязки університету в Кембрідж. Мабуть у 1284 р. оснували першу колєгію, а папа Іван XXII. признав університет як studium generale. Перші фундатори-добродії — це єпископи й світські магнати. Взагалі ціле англійське шкільництво спиралося на добродійності одиниць і товариств, починаючи від шкіл т. зв. обдертюхів (Ragged Schools), що їх заложив швець John Pounds і розвинув граф. Shaftesbury. Аж згодом держава зачала опікуватитя школами.

Але йдімо далі по музею: образи англійської школи, італійської (Веронезе, Пінтуріккіо, автопортрет Рембрандта, образи Рубенса, порцеляна, вази, килими тощо). Музей удержаний дуже чисто і випосажений виставно. Чимсь замітнішим, якоюсь рідкістю музей не звернув на себе уваги. Нераз іду до чужого музею з подорожного обовязку, бо хто зна, чи трапиться колись друга нагода.

Вернувшись до St. Edmund's house, вийшов я на терасу, щоб відпочити. Спокійне місто наче відпочивало по цілорічній праці. Тихо шуміли дерева, ніби розповідали спомини про студентів, що впродовж століть тут училися, гралися та нераз, як заслужені мужі, відвідували їх опісля з вдячністю. З-поміж дерев стріляють у гору гострі білі вежі церков. Дрімають самітні колєгії, що в своїх руках держали століттями долю Англії. Тут же виховувався цвіт найкультурнішого й наймогутнішого народу.

На другий день (29/VII) вибрався я ще раз до колєгій, щоб їм краще приглянутися. Заходив до мастрів, тюторів і сапервайзерів, щоб зорієнтуватися в організації. Всі колєгії разом творять університет. Щоб бути студентом університету, треба належати до якоїсь колєгії. Це свого роду унія. Влада університету— це Сенат (Council of the Senate), що його творять три головні урядовці університету, іменовані канцлєром, і 18 членів, magistri regentes, вибрані збором професорів. Всіх професорів є 57 і 25 readers. Від професорів не вимагають габілітацій, тільки виказатися здібностями у практиці й науковій праці. Канцлєра (Chancellor) вибирає Сенат і є ним звичайно дуже впливова особа в державі, князь, льорд тощо. Він назначує разом із Сенатом віцеканцлєра, що властиво управляє університетом. Звичайно є це найстарший мастер колєгії. Університет висилає двох послів до парляменту. Виклади відбуваються по колєгіях. Бібліотека має 1,000.000 томів і 10.000 рукописів. Рік ділиться на триместри. Частиною університету є колєгія, що називалася давніше Hall (inns-конвікт). Кожна колєгія має голову, якого звуть мастер, прінсіпал (principal), що при помочі fellows заряджує колєгією; а є їх у кембріджських колєгіях до 400.

Студенти діляться на scholars і pensioners. Перші мають права колєгій і впливають на рішення справ в університеті; другі живуть у колєгії, або поза колєгією, але не мають тих прав. Кожний студент має сапервайзера, що займається ним під оглядом науковим та слідкує за його поступами в науці (щось

у роді інструктора). Тютор (tutor) піклується матеріяльними справами. До кімнат не можуть входити жінки. Найпізніше до 12 год. вночі може бути студент поза колєгією. В противнім випадку мусить виправдатися. В неділю обовязані студенти ходити на богослуження. Студії тривають три роки й абсольвент дістає бакалявреат. Пізніше може вже сам студіювати. Англійським університетам роблять закид, що науковий рівень у них нижчий, як на континенті, бо вони кладуть більшу вагу на волю й фізичне виховання. Студенти носять плащі, подібні до пелєрин і шапку — берет. Також мастер і доктори мають відповідну одежу. Удержання коштує 150—200 фунтів річно, зрештою, залежить ще від оплат на факультеті, що не на кожнім однакові. Як видно, не всі можуть собі позволити на університетські студії, і то ще в Кембріджі, хоч спосібнішим дають стипендії. Снобізм і тут великий. Хто тут студіює, той має вищу освіту і мусить належати до вищого стану — так загально принято. Високі оплати здержують також великий приплив молоді до університету. Зате в торговельних і технічно-промислових школах оплати низькі.

Є в Кембріджі 5 теольоґічних англійських колєґій (Westminster Coll. Ridley Hall etc). Є також 2 жіночі колєґії (Girton College і Newham Coll.), але вони не влучені до університету. Жінки можуть ходити на виклади, одначе не можуть дістати академічних ступнів. Католиків є дуже мале число, бо коло 125 (на всіх студентів 5.000). Вони мають окремого академічного душпастиря, свою каплицю і читальню. Я хотів відвідати їх духовника, але, на жаль, не застав його вдома.

В університеті дбають не тільки про розвій ума, але так само й про вироблення моральних засад і характерности. Розвивають людяність (humanity), кладуть велику вагу на правдомовність. На них стоїть світова імперія Великої Британії. Виробляють самостійність, ініціятиву й охоту до праці. Залюбки плекають спорт, відчуваючи потребу свіжого повітря й руху.

По дорозі додому хотів я купити овочів і тут заплутався, бо вагові одиниці інакші, як у нас. Треба було шукати в книжці й пригадати собі. Основою є фунт (паунд) = 16 унцій (ounces) = 453 g. Отже сто фунтів = 45 кг. Більша одиниця це stone = 6.350 кг. Такі міри є на особових вагах. Дивна річ, які англійці під цим оглядом консервативні.

Вертаючись, вступив я ще до Holy Sepulchre Church, круглої (ротунди) невеличкої церкви з XII ст. Збудована вона у візантійсько-романськім стилі і через свою глибоку старість дуже встрягла в землю. Це мабуть також архитектурна рідкість на англійській землі.

По цім короткім побуті треба було вибиратися в дорогу до Оксфорду. Вполудне відїхав я туди поїздом. Точність і солідність англійців на кожнім кроці велика. Вони не терплять недбайливости й нехлюйства. Знову рівнина, де-не-де лани збіжжя, переважно пасовища, на яких пасуться жовті корови. Кусків поля

не видно ніде, тільки широкі лани, обсаджені на межах деревами. Поле управляють машинами і тому не видно на полі селян. І жнуть, і косять, звозять, і молотять машинами. Та нив мало, і сіл небагато. Спитав я свого товариша в поїзді, чому це так. В Англії є великі власники й робітники. Селян властиво нема. Управляти збіжжя не оплачується, бо його привозять із кольоній, і то куди краще та дешевше. Тому хліборобство в Англії не вдержується. Зате процвітає промисл, що дає працю величезній скількості робітників. Усі вироби вивозять до кольоній.

В Оксфорді заїхав я до Campion Hall, що належить ОО. Єзуїтам. Він не має тих прав, що колєгія, але зачисляють його до університету. Тут стрінувся я з о. Walker-ом, що бував на велеградських зїздах тому міг щиріше поговорити.

Багато забавових площ і парків із грубими старезними деревами. Місто трохи живіше, як Кембрідж, хоч мешканців також коло 60.000. Університет існує від XII ст. Головна моя ціль — пізнати колєгії; тому як стій вибрався знов у відвідини. Всіх колєгій є тут 22. Corpus Christi College, St. Johnss College, Merton College (для теольогів), Brasenose College, Divinity School, Keble College, New College і т. ін. В Oriel College і Trinity College був fellow-ом кард. Newman і тут розпочався католицький Oxford's movement.

Найбільша колєгія є Крайст-Гауз (Christ-House), що її оснував кард. Wolsey і побільшив Генрих VIII. Вежу будував Урен (1681—2). Приміщується там 350 студентів, а будівля складається з кількох квадратових бльоків, поверхових забудувань, що замикають у середині обширні подвіря. Вечоріло і я не міг уже оглядати, тому вступив до книгарні, щоб купити грецьку конкорданцію Нового Завіта, бо оксфордські видання найкращі. Обслуга в книгарні зразкова, хоч нема в англійців т. зв. купецької чемности.

При вечері міг я розговоритися з господарями. В році мешкають Ісусовці, що студіюють в університеті на фільософічнім і правничім відділі. Тепер побудували новий дім і туди переносяться по феріях. Велика й гарна підручна бібліотека значно удогіднює наукову працю. Оксфорд ривалізує з Кембріджом. Університету як такого нема. Його творять також колєгії під проводом найвищої влади, що зветься в Оксфорді не сенатом, але Convocation (конвокейшин). Всі справи полагоджує Hebdomadal Council. Професори вибирають канцлєра, що йменує віцеканцлєра з-поміж голов (ректорів) колєгій. Оксфордський університет висилає також двох послів до парляменту. Цей університет найстарший в Европі.

В Оксфорді кладуть велику вагу на почуття власного достоїнства й викорінюють рабські інстинкти. Піддержують і підкреслюють авторитет та зберігають старі традиції. І дивне те, що англійці з одної сторони дуже консервативні, зберігають старі форми, ваги, міри, монетарну систему тощо, а з другої сторони вони поступові, поквапно пристосовують усі технічні винаходи, якщо вони посувають життя вперед. Люблять реформи, але вод-

ночас вкладають усе новий зміст у стар форми. Не видно нетерпимости. Ніде мене ніхто не злегковажив тому, що я католицький священик, ані не ставився вороже. Подібно лучить у собі анґлійська вдача реалізм і романтизм. Знана річ, що анґлійці дуже тверезі, реальні й речеві. Не дивляться, хто виступає самопевніше й відважніше, але хто виказує знання речі та орієнтується в ситуації й має потрібне підготування до свого діла. Та з другого боку так само мають нахил до романтики. Бо романтизм перше повстав в Англії (Young — Єн, Neight Toughts, Macpherson — Макферсен, — Ossian, Percy — Персі, Relies of ancient poetry, Thomson — The seasons та інші).

Як у Кембрідж, так і в Оксфорді плекають студенти спорт, щоб вдержати при здоровю організм і щороку виступають у Льондоні на спортових грищах. Наука йде тут значно легше й основніше, бо мають під рукою багато музеїв, бібліотек, лябораторій та апаратів. Не обтяжують без потреби памяти й наука набирає всіх познак дійсности, а не казок та примар.

З відправою Служби Божої не мав я ніяких труднощів. Рано знову пішов я звиджувати колеґії. Вступив до католицької церкви. Правилася Служба Божа, повно людей і багато з них приступало до св. Причастя, хоча був будний день. Який же контраст в анґліканській катедрі коло Christ-House! — Величавий храм, мистецькі й дорогі памятники — але не було вірних. Грали органи, а в церкві тільки я й сторож, що робив порядок у церкві. Добре схарактеризував Бенсон стан англіканської церкви — realis absentia. В катедрі є найкращий із усіх гріб єпископа й фільософа Berkeley-а (1685—1753).

З подвіря входите побіч катедри до великої їдальні, прикрашеної портретами фундаторів і дінів колеґії — Генриха VIII, кард. Волсея, John Loke-а й ін. На вулицях коло колеґій стоять гурти студентів у своїх середньовічних ношах. Всі колеґії анґліканські, але й католицькі чини стараються мати бодай Hall-i. Відвідав я ОО. Домініканів (Black-friars), Бенедиктинів, Францисканів (Grey friars). Всі мають домашні наукові бібліотеки, скромні, але чисті кімнати з елєкритичним освітленням і водогонами. Навіть у Францисканів є комфорт, хоч вони звичайно мають дуже примітивну обстанову. Люди не виконують функцій, які може заступити машина.

Відвідуючи колеґії, не міг я поминути й бібліотеки Bodleian Library (Bibliotheca Bodliana), відомої в науковім світі з 40.000 рукописів і 1,250.000 томів. Її оснував Тома Bodley 1602 р. Хоч розпочалися вже були ферії, то проте в читальні було багато студіюючих. Саме в часі ферій приїжджають учені з континенту, щоб використати вільний час. Мій товариш попровадив мене на вежу бібліотеки. Ціле місто творить чудовий вид. Колеґії й доми криються серед старих високих дерев. Окремої принади й чару надають містові середньовічні вежі, що таємничо висуваються з парків колеґій. Найкраща мабуть St. Magdalen College (Ст. Модлєн коледж).

Пополудні порадили мені скористати з нагоди й поїхати самоходом до Collegium Maximum ОО. Єзуїтів у Heythrop. Невеликий труд, асфальтова дорога і пів години їзди. Приїхали професори з Гейтроп у своїх справах до Оксфорду й запропонували їхати з ними. Кожний манастир і взагалі, як сказано, кожний середньо заможний громадянин має там свій самохід і сам ним поводить. Дорога вела знову крізь ниви й села, що небагато ріжняться від міст. Села будовані з цегли і тільки де-не-де дахи криті соломою. Теплий легіт робив подорож дуже приємною. Мої товариші привикли до чужинців, бо все хтось до них приїжджає. Незабаром ми звернули на бічну дорогу і здалека побачили колєгію.

Це велика бароково стилева палата серед розлогого парку. Її купили ОО. Єзуїти від одного англійського маґната й умістили там свої фільософічні й теольоґічні студії для цілої Англії. Всіх молодих студентів є коло 150. О. ректор увічливо розповідав про майбутні адаптації. Цінністю такого наукового дому є очевидно велика бібліотека з найновішими лєксиконами й основними творами з поодиноких ділянок. Замітне, що всі такі осередки є звичайно віддалені від міст на кільканадцять кільометрів. Коли я питав про причину, то відповідали, що це дуже додатно впливає на виховання впродовж кількох літ, щоб молодий кандидат міг увійти в себе і сконцентруватись. Якщо заходить потреба комунікації, то вона дуже догідна завдяки рівним дорогам і самоходам. За півгодини, і навіть скорше — говорив о. ректор — ви можете бути в Оксфорді, а на таку віддаль треба числити з периферії до City в кожнім великім місті. При цім свіже повітря й грища для молодих організмів дуже корисні. По обіді завелася розмова про тамошні відносини, про унійні справи, про нові католицькі університети й т. ін. Кількох отців із Франції, Голяндії приїхали на час ферій учитися англійської мови й познайомитися з англійськими порядками та способом життя. Англійці пізніше встають і пізніше кладуться на спочинок. 7·30 або 8. год. відповідає нашій 6. або 6·30 рано, а вечірня 9. год. — 11. перед північчю. Добру годину ходив я опісля з одним професором по розлогім парку з чудовими деревами та кльомбами квітів, по забавових площах і нивах, бо до колєгії належить і велика фарма, що удержує цілий дім.

Через великий парк пливе річка, що творить стави. В них годують рибу, по них веслують охочі в часі відпочинку. Студенти часто ходять на проходи, їздять на колесах, грають у мяч, крокет і т. ін., одначе настоятелі дбають, щоб не занедбували науки. Коли ми вийшли під сусідній гай, мій товариш сплеснув руками і наче на команду стала з піль вибігати на беріг ліса тьма диких кріликів, що виводяться на полях і ніхто на них не звертає уваги, хоч без сумніву мусять вони робити великі щкоди.

Іван Атаманюк.

* * *

Лиш в долині
Річка синя,
Тихим хлюском
Беріг плюска
Й часом скрипом журавель.
Лиш тополі
Стрункочолі
Тужноливну
Казку дивну
Й там, як жито, перепел.

Надо мною
Чередою
В мрійнім морі
Ясні зорі,
Зорі — квітоньки пливуть. —
Я ж так хочу:
Шепіт ночі
В пашну рожу
Заворожу
Й принесу тобі на грудь!

Й ніби пташку —
— Чаропряшку,
Поцілуєм
Зоповю я,
Ніби непробудним сном...
— Люлі, люлі,
Дні поснулі!
Мої мрії
Шовко-вії,
Поки ніченька веслом...

* * *

Пожовкле листя, ніби згадка,
Самотнім човником журним —
Ні, не присняться: біла кладка
І погляд віч твоїх сумних!

Прокотиться, то знов, як коник...
І в серці ржавий жаль, що жар —
Не цілувать уст\ок червоних
Під згук вечірливих флояр.

Ще — тінь, ще-ще... і — даль тужлива
Відчайним дзвоном у душі —
Ні, не пройти грізних розливів,
Ні — завжди так: у млі, в імлі...

Д-р К. Чехович

ПОСТАТЬ МОЙСЕЯ В ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

I

Згадку про історичну постать Мойсея і про похід до обіцяної землі зустрічаємо декілька разів у поетичній творчості Івана Франка. Часом це лише загальний натяк про той переломовий момент в історії єврейського народу, коли він під проводом Мойсея виривається з єгипетської неволі; часом характеристика самого Мойсея; а часом лише порівняння з Мойсеєм.

Наприклад, у поезії „Ex nihilo" (з 1885 р.), у якій змальована конфесія атеїста і його віра в майбутній безбожницький рай на землі, в уста атеїста вложені такі слова:

— І не Мойсей я, щоб з вершка гори
зирнути міг в обіцяную землю,
в котру веду людий, а сам ніколи
війти не можу...

У „Жидівських мельодіях", а саме в „Заповіті Якова" (з 1889 р.) є також згадка про майбутній похід єврейського народу „в край далекий, обіцяний, свій". — У поезії „По людськи" (теж із 1889 р.) старий Хаїм оповідає про те, як то Мойсей підняв свій народ невольників і:

— вивів їх в пустиню дику,
водив блудом сорок літ,
та навчив їх здобувати,
будувати новий світ. —

У збірці „Semper tiro" з 1906 р. в циклю „Із книги Кааф" читаємо ось що в поезії „Поете тям...!":

— Пророцький дар у тебе лиш на те,
щоб іншим край обіцяний вказав ти,
а сам не входив у житло святе. —

Це теж ясний натяк на біблійного Мойсея і його трагічну долю як провідника своєї нації. Одночасно тут зазначена й анальогія між завданням і долею біблійного Мойсея та завданням і долею поета в розумінню Івана Франка.

Найвиразнішу картину постаті Мойсея залишив нам Франко у поемі „Мойсей" (з 1905 р.). У передмові до польського перекладу цеї поеми сам Франко дав деякі загальні вказівки, як її треба розуміти: „Само собою розуміється, — каже Франко — що крім історичного інтересу поема має також символічне значіння, а як твір українця має також національний кольорит, необхідний через те, що міжнароднія тема переходить через призму індивідуального темпераменту і збагачується при тім живими враженнями й образами його власної фантазії" [1]).

---

[1]) Передмова до польського перекладу В. Кобрина. (Львів 1914) стор. V.

Вже з того бачимо, що постать Мойсея в творчості Франка, це такий поетичний образ, в якому концентруються ріжні думки самого автора так особистого, як і загального характеру, та що той поетичний образ може мати ріжне значіння. В поетичній творчості Франка це не так образ дійсного історичного факту з життя еврейського народу, як радше символічний образ, що ним поет хотів висказати свої погляди на ролю ріжних сучасних провідників нації, що ведуть свій нарід до якоїсь „обіцяної землі", т. зн. до здійснення якихсь ідеалів. Очевидно, що Франко міг мати при тім на думці і себе самого, бо ж він сам як суспільний діяч і як поет завсіди бажав собі вести людство й українську націю до кращої будучности.

Щоб пізнати те значіння, яке сам поет вкладав у той образ Мойсея і в той образ обітованої землі, що їх знаходимо в поемі „Мойсей", необхідно буде приглянутися бодай загально до тієї зміни ідеалів, що її пережив сам Франко, і яка знайшла свій вираз також у Франковій поетичній творчості.

Про постать Мойсея як героя своєї поеми дає сам Франко деякі пояснення у передмові до другого видання поеми (1913 р.), а ще більше у згаданій уже передмові до польського перекладу цієї поеми. Ця польська передмова, писана при кінці 1913 р., отже цілий рік пізніше ніж українська, дає для нашого досліду багато цікавого матеріялу. „Мойсей" — як каже Франко у тій передмові — стоїть перед нами як могутня постать старинної історії людства, окружена таким багацтвом глибоко правдивих і часто чудових подробиць, що коли вже не для історика, то бодай для фантазії кожної людини і для її поетичного оброблення залишається невичерпаним джерелом тем і вітхнень: Мойсей, що народився в неволі і за молоду піднявся до життя в королівській палаті, Мойсей убійця і вигнанець, Мойсей пастир, який дістає обявлення божої волі, Мойсей проти своєї волі вожд народу, що виводить той нарід з плодючої і багатої єгипетської землі на пустиню, але рівночасно з неволі на волю, і вкінці Мойсей непризнаний пророк, що сорок літ вів свій нарід по пустині і не міг з ним перейти невеличкого віддалення від Єгипту до Палестини, що його навіть тодішні подорожні переходили за кілька днів, — це цілий ряд чудових тем для поета". А далі Франко вказує теж на ту тему, яку він вибрав для своєї поеми. Ця тема це Мойсей як відкинений пророк і вожд своєї нації, що вів її з країни неволі до обіцяної землі. „У своїй поемі — каже Франко — я обробив лише цю останню тему і змалював Мойсея в глибокій старости на склоні його життя, коли він уже недалеко обіцяної землі намагається зрушити свій нарід, щоб він до тої землі увійшов, і вкінці покидає його, щоб бодай самому дійти до її межі. Цей короткий, але високо трагічний момент я обробив в поемі по части на основі біблійної традиції, а по части на основі психольогічної анализи, у двадцяти піснях, в яких змальовано загострення конфлікту між пророком і народом аж до повного розриву, а в дальшому розвитку акції

через цілий ряд спокус і обявлень до безпосередньої зустрічі і зєднання людини з найвищою істотою Єговою. Люди називають це смертю". „Основною темою поеми — каже далі Франко — я зробив смерть Мойсея, як пророка, що його відтручує власний нарід. Ця тема в такій формі не біблійна; це моя власна комбінація, хоч і основана на біблійних оповіданнях". — Франко сам вказує на ріжницю між біблійним оповіданням та своєю поемою. З біблійного оповідання виходить, що Мойсей умер у неласці Бога, „який — як каже Франко — перед його смертю зробив йому докір, що він разом зі своїм братом не вшанував Його відповідно перед синами Ізраіля. В моїй поемі — каже Франко — ця обставина представлена зовсім інакше: смерть Мойсея на вершині гори в обличчю Бога мотивована тим, що його відіпхнув його власний нарід, зневірений його сороклітнім проводом і сумним станом обіцяного краю, який треба було тяжкими зусиллями здобувати на численних канаанських племенах, і який надто, як це виказали новіші історичні відкриття, в ту пору, коло 1480 р. пер. Хр., був під протекцією єгипетських царів". Сама хвилина смерти Мойсея залишилася в поемі Франка, як він сам каже, „за поетичною заслоною".

Автор вказує також на біблійне джерело того, „що сказано в поемі про Авірона й Датана як головних противників Мойсея серед Ізраільського народу", зазначуючи одночасно, що те, що він про них сказав, „ширше розвиває релігійні і політичні мотиви опозиції загалу Ізраільтян проти Мойсея". „Не вважаючи потрібним допускати чудесну катастрофу", про яку згадує біблійне оповідання (а саме ту, що земля проковтує їх обох разом із їх ріднею і майном) — автор у своїй поемі зобразив лише — як він сам каже — „опозиційні виступи Датана й Авірона на зборах ізраільського народу, і змалював їх кару, пророковану їм Мойсеєм, як елєментарний вибух народньої пімсти по смерти Мойсея".

Постать демона Азазеля теж біблійна. З одного місця книги Левітів (розд. XVI. 5—10) видно, „що Азазеля — як каже Франко — уважали за духа противного Єгові, правдоподібно за персоніфікацію пустині та її страховищ". „В біблійнім оповіданню — каже далі Франко — сам Бог показує Мойсеєві Палестину; у своїй поемі я приложив це до ролі Азазеля з наміром як найсильніше зазначити контраст між пророцькими обіцянками і тим, що дійсно ждало Гебреїв у Палестині. Я вважав потрібним зміцнити цей контраст не тільки показом ґеографічного положення та ріжноплемінної людности Палестини, але також обявою про долю, яка чекала Гебреїв у тім краю. Це відповідало в моїм пляні ролі Азазеля як найсильніша демонська покуса, що могла захитати навіть віру найсильнішого характеру. Але не треба забувати, що ця роля Азазеля в моїй поемі являється тільки поетичним обєктивованням власної психольоґічної реакції в душі Мойсея, яка мусіла настати після того, як його відіпхнув його власний народ. Крайній вислів тої психольоґічної реакції виривається з душі пророка словами: „Одурив нас Єгова!" —

„Мимо демонічного сміху, з яким Азазель при цих словах покидає пророка, це зовсім не є тріюмф духа — спокусника, а лише зазначення найдальшої межі людської віри та людської сили, до якої дійшовши, Мойсей чує слова самого Бога, що розкривають йому далеко ширший і ясніший кругозір ніж той, який міг розкрити йому Азазель, вияснюють йому високу мудрість Провидіння, що кермує долею народів, і дають його душі і тілу остаточне заспокоєння". [1]).

Ці слова самого Франка вказують нам і на те, що у своїм поетичнім малюнку Мойсея він не дбав про історичну правдивість усіх подробиць, а також і на те, що напр. постать Азазеля у його поемі треба розуміти як поетичну обєктивацію одної частини роздвоєної душі самого Мойсея. По анальогії можемо здогадуватися, що і постать Мойсея це також поетична обєктивація власної душі поета, що сам так багато терпів від свого душевного роздвоєння і від сумнівів: „Чи вірна наша, чи хибна дорога?" („Похорон", Епільог).

Але ціла поема має для нас вартість не лише як малюнок душі поета. Сам Франко хотів цею поемою дати українській нації:

„пісню... палку, вітхне́нну,
що міліони порива з собою,
окрилює, веде на путь спасенну!"

І ця поема має справді вартість загально-національну.

Великий вплив на Франка, в тім часі, коли він писав свого „Мойсея", мала поетична творчість середньовічного італійського поета вигнанця з Фльоренції, Данта Алігієрі. Тому добре буде приглянутися і до того, що сам Франко написав про Дантову „Божественну Комедію".

„Дантова поема — каже Франко — се не лише малюнок даного закутка дійсного світа, який Данте переходив своїми ногами, і малюнок тої історичної доби з її героями й катастрофами, яку пережив Данте; се не лише малюнок того космічного порядку, який тогочасна наука бачила в світі з його поділом на землю, пекло, чистилище й небесні сфери; се не лише малюнок індивідуальної душевної драми, що відбулася в Дантовій душі; се щось іще більше, глибше: се малюнок душевного перелому в душі кожного чоловіка, того перелому, що починається гріхом, нарушенням суспільного порядку та етичного закону, через безодні завзятости, зневіри, розпуки доходить до жалю, каяття, покути, і кінчиться роскошами поєднання і душевного відродження та заспокоєння. Се віковічна повість кождого з нас, кождого, хто думав, любить, помилявся, падав духом і знов підносився. Та ні, се не віковічна повість; греко-римська старовина майже не знала її; старохристіянська література дала її перші слабі початки в повісти званій Псевдо-Клементинами, в Конфесіях св. Августина. Данте силою свого ґенія зробив на тій слабій основі першу новочасну психольоґічну повість, першу студію

[1]) Ibidem, стор. III—XIV.

новочасної душі, виведеної з гармонії і раз у раз занятої змаганням знов дійти до гармонії". [1]).

Подібно і про Франкову поему можемо сказати, що це „не лише малюнок індивідуальної душевної драми", але також малюнок душевного перелому „кожного з нас, кожного, хто думав, любить, помилявся, падав духом і знов підносився". І поему „Мойсей" можемо оцінювати як „студію новочасної душі, виведеної з гармонії і раз у раз занятої змаганням знов дійти до гармонії".

До такої оцінки дає нам право і те, що сам Франко сказав про Байронового „Каїна". Про цю поетичну постать Франко говорить, що „це мислячий чоловік двадцятих років нашого (т. зн. 19.) століття" і що „скептицизм Юма — основна риса „Каїнового" характеру". [2]).

Щоб добре зрозуміти ту індивідуальну душевну драму самого поета, що безперечно вплинула на таке, а не інше сформовання постаті Мойсея, треба б зясувати собі біографію самого Франка, а особливо його болючі конфлікти з українським громадянством, а також його внутрішні ідеольоґічні сумніви і його еволюцію від соціялістичного інтернаціоналізму з його універсальними ліками на всі болі усього людства, в напрямі до націоналізму. Ця еволюція поета у сфері фільософічного світогляду ішла від матеріялістичного монізму з його атеїзмом і з механістичним розумінням світа, — в напрямі до ідеалізму, до заперечення сліпого детермінізму, до признання свобідної волі в людині і до сконстатовання впливу Божого Провидіння в життю нації і в життю цілого світа. [3]) Але та зміна світогляду поета не відбулася відразу і не у всіх ділянках дійшла до свого кінцевого завершення. Та еволюція ішла у Франка через посередню фазу болючих сумнівів і хитання, а все те знайшло свій вираз і в його поетичній творчості, а зокрема і в його поемі „Мойсей". А що такі сумніви і тепер ще досить загально поширені, отже їх поетичний образ це одночасно студія новочасної душі.

Національний зміст поеми це аплікація символічного образу Мойсея й обіцяної землі до анальоґічних умовин життя і змагань української нації. Вождом української нації є в більшій чи меншій мірі кожний український інтеліґент, отже національний зміст поеми нерозривно звязаний з нашим індивідуальним змістом.

[1]) І. Франко: „Данте Аліґієрі", — стор. 78—79,

[2]) „Твори", вид. „Рух", т. XXVIII. кн. 1. стор. 8.

[3]) Др. Г. Костельник („Ломання душ" — 1923., стор. 90.) висказав погляд, що Франко у своїй поемі „Мойсей" — „такий самий атеїст та матеріяліст, як у інших своїх творах". — Не маючи змоги тепер докладніше аналізувати еволюцію Франкового світогляду у сфері реліґійній, вкажемо лише на те, що Франко у своїй брошурі „Що таке поступ?" (з 1903. р.) в протилежність до соціялістів, а особливо в протилежність до М. Драгоманова, позитивно відноситься до християнства як „поступового чинника" (стор. 86.), а пізніше виступає виразно проти „фанатиків атеїзму" з часів французької революції і зазначає, що „здоровий людський інстинкт... швидко взяв перевагу у Франції та привернув права християнської Церкви". (Передмова до „Вавилонських гимнів молитов" з 1911. р., стор. 4.) Отже й у сфері релігійній видно у Франка деяку еволюцію від безбожництва в напрямі до релігійности.

Щодо літературних впливів на поему „Мойсей“, то ріжні дослідники ріжно розвязують цю проблєму. Напр. Я. Ярема у своїй студії про „Мойсея“ вказав на анальоґію Франкової поеми з поемою Словацького „Ангеллі“. Та вже сам Франко відповів, що ця анальоґія „дуже далека, полишаючи вже на боці основну ріжницю настроїв, який у поемі Словацького — як каже Франко — мелянхолійно песимістичний, а в мене totaliter aliter“.[1]) -- А. Музичка у своїй праці „Шляхи поетичної творчости Івана Франка“ (Одеса, 1927.) намагається крім очевидного впливу Біблії доказати ще вплив Джона Мільтона, а саме вплив таких його творів, як „Утрачений і повернутий рай“ і „Самсон борець“. Але ті паралєлі, що він їх цитує (на стор. 184—185.) взагалі ніякого впливу не виказують, а сама анальоґія ще дальша ніж анальоґія з поемою Словацького. Такі самі паралєлі можна би знайти й у численних інших поетів. Те саме треба сказати і про його ж порівняння туги Мойсея за обітованою землею з тугою „Двох ґренадирів“ Гайного.

Зате порівняння Франкового „Прольоґу“ до „Мойсея“ з його українськими перекладами деяких Дантових творів виказує таку подібність щодо змісту, щодо словного виразу і щодо ритмічного укладу, що тут уже можна припускати дійсні літературні впливи. Так само порівняння цілої поеми „Мойсей“ з деякими творами чеського поета Ярослава Верхліцкого, а особливо з його поемою „Бар Кохба“, дозволяють нам сконстатувати дійсний літературний вплив Верхліцкого на Франка.

Коли порівняємо поему „Мойсей“ з поемою „Бар Кохба“, то побачимо, що і тут і там змальована траґедія провідника єврейського народу, його конфлікт із власним народом і його важка внутрішня боротьба на тлі сумнівів щодо власного посланництва, аж до кінцевої індивідуальної катастрофи героя, але з перемогою віри у невмирущість і вище післанництво своєї нації. Подробиці тої траґедії в одній і другій поемі часом такі подібні, що про випадковість тяжко тут говорити, тим більше що Франко добре знав твори Верхліцкого, а деякі частини поеми „Бар Кохба“ навіть переложив на українську мову. Анальоґічні ситуації, часом навіть подібність тексту, а місцями і тотожність вислову промовляють за тим, що тут маємо до діла з доволі сильним літературним впливом. Але назагал літературні впливи на Франка не такі, щоб зменшували вартість і ориґінальність Франкової творчости. Вони виявляють лише велику начитаність Франка у ріжних европейських літературах та його високу вмілість перетоплювати в горнилі власної поетичної творчости найкращі твори ідеольоґічно й естетично споріднених із ним европейських поетів.

(Далі буде).

---

[1]) Передмова до „Мойсея“ з 1912 р.

Д-р Володимир Залозецький.

АВТОРИТЕТИ В КРИВІМ ДЗЕКРАЛІ

З приводу статті „Ceterum censemus"

„До державного мужа треба мати довіря. Чесність у новочаснім світі в протилежності до XVIII-того століття є також найліпшою політикою, а не тільки етичним законом.

Макс Шелєр.

Самозбережний інстинкт каже всім революційним рухам шукати історичного помазання та історичної лєгалізації, особливо в моментах, коли йде про вдержання революційних здобутків. Від провідника італійської новочасної революції має походити висказ, що в кермуванні державними справами не можна послугуватися людьми, що підчас захоплення влади боролися на барикадах, а ідеольоги сучасної німецької революції нині вже шукають у минулім німецької історії за протоплястами своїх революційних змагань. Мартин Лютер стає хрестним батьком на полі релігійнім, а Ґустав III. Ваза, або Фридрих Великий протоплястами великих панґерманських здвигів.

Це канонізування на „нових святих" революційних рухів, яке йде часто впарі з анатемізованням інших історичних постатей, для даного руху неприємливих, в деяких випадках кінчається тим, що повстають цілком фальшиві й схиблені образи історичних постатей і їх ролі в життю даного громадського колєктиву, що громадянство дезорієнтується у властивій оцінці їх значіння та починає їх бачити в кривім дзеркалі схибленої історичної перспективи.

Ми далекі від того, щоб добачувати в недавно видрукованій статті Бориса Ольхівського „Ceterum censemus" в журналі „Ми" (кн. V. з 1936 р.), подібні свідомі тенденції. Культурний підхід до протилежних поглядів і передовсім спосіб того підходу треба відмітити як наскрізь радісне явище в обставинах нашої, на жаль, такої здичавілої публіцистики. Маємо тільки кілька сутніх застережень щодо насвітлення ролі й значіння ідей Вячеслава Липинського, бо вони якраз є темою міркувань автора свого роду полєміки з книжкою Василя Кучабського: „Значіння ідей Вячеслава Липинського".

Всупереч Кучабському — Б. Ольхівський відкидає образ творчої органічної цілости ідей В. Липинського і переводить секцію його творчости на добру й злу. Отже, на думку Б. Ольхівського, Липинський як історик це одне — Липинський як політик і мислитель це друге. І наскільки Липинський був добрий, позитивний та творчий як історик, головно як автор клясичної „України на переломі", настільки Липинський є злий як доктринер, як реальний політик у своїх „Листах до Братів-Хліборобів".

Далі Б. Ольхівський ближче прецизує ті „хиби і помилки" автора „Листів". „Ігноруючи умовини нинішних часів", він видвигнув

поняття „войовників-продуцентів“ і зідентифікував ту свою доктрину з пануванням поміщицької кляси в Україні. Всі дальші похибки випливають із тієї кардинальної, а саме ці, що він закликав українське громадянство гуртуватися навколо невідповідної постати Скоропадського, що узагальнював прихильність до української державної ідеї колишньої шляхти чи новітнього поміщитва, що ідея самостійности України була під кінець життя у нього затемнена нежиттєздатним ідеалом „співжиття трьох Русей“, поруч із іншими деякими проявами зневіри та песимізму, що проповідував толєранцію до москвофільства й байдужість до української справи „войовників-продуцентів“.

Не нові це закиди, бо ними від самих початків противники ідей Вячеслава Липинського хотіли затемнити, ослабити, або й понизити вартість його творчости, що глибоко врізується в українську душу. Також не новий і поділ на „доброго, приємливого“ та на „злого — неприємливого Липинського“, бо практикували такий поділ найгірші фальсифікатори його ідей з табору б. г. Скоропадського.

Але тому, що автор наведеної статті видвигає чимало позитивних сторін ідей Липинського і хотів би, щоб у їх атмосфері, їх „клīматі“, легше розпростерла крила нова могутня історична індивідуальність — ми хотіли б звернути увагу на суцільність і одностайну органічність тієї могутньої Постати, що наче дуб росла, кондензуючи в собі всі животворні соки української землі, і завершилася на непривітній почві — пустарі, в самотній висоті.

Органічна прикмета консервативного способу думання це вміння відчувати в теперішнім минуле й на тій основі будувати будуче. Віднайти органічний живий звязок між статикою минулого, динамікою сучасного й синтезою — образом обох у будуччині намагався творчий консерватизм все, від коли людське громадянське життя виявилося в політичних формах.

І на тім образі — синтезі грядучого ладу в Україні спирається ціла творча та запліднююча політична думка Липинського. Вона власне відзначається органічністю, т. зн. вона не має нічого спільного з інтелєктуалістичним, абстрактним та від космосу відірваним способом думання, а виростає з глибокого сутнього відчування ґрунту, кляси, краю, народу і його органічного історичного розвою. Твори Липинського ділають як якісь елєментарні явища якраз силою своєї універсальної космічности, відчуванням цілости звязку з усесвітом. На тому напр. спирається характер глибокого дуалістичного світогляду Липинського в протилежності до нині поширеного ідеалістичного чи матеріялістичного монізму.

Тільки механічний спосіб думання може ділити Липинського на „доброго“ історика й „злого“ політика та мислителя. На ділі одно вяжиться найтісніше з другим, одно випливає природно з другого. Історія рідного краю, яку Липинський не тільки знаменито знав, але своєю незвичайно сензитивною душею глибоко

відчував, була точкою виходу і заразом великим досвідним полем, на якім, як він сам залюбки повторював, „верифікувалися“, себто справджувалися політичні ідеї. Тому власне між „історією“ й „політикою“ Липинського є найтісніший органічний звязок.

Інтуїтивно відчуваючи державнотворчі потуги в Хмельниччині, а особливо ролю тієї козацько-шляхетської верстви, що розбурханій стихії дала державну ідею, Липинський опрокинув народовецьку історіософію, що в Хмельниччині добачувала тільки бунт неопанованих ніякою вищою ідеєю народніх мас. Отже „аристократичний етос“ Липинського це не якась абстрактна — інтелєктуалістична конструкція, а реальними фактами провірений історичний досвід. І на тім же самісенькім досвіді сперте його поняття „войовників-продуцентів“, що так вражає Б. Ольхівського. Бо так, як реальні козацькі державні пляни були сперті на типі „войовника — продуцента“, якого клясичним представником був сам Богдан Хмельницький, так і на установлення анальогічної, але до нинішних відносин пристосованої, верстви „войовників-продуцентів“ може спиратися реальна, а не фіктивна, паперова, чи тільки в уяві „ідеольогів“ існуюча українська державність — і... не тільки українська, але й всяка інша.

Також зовсім невиправданий є погляд, що ця ідея „войовника-продуцента“ не є пристосована до нинішних умовин життя. Липинськй передовсім ніколи не ідентифікував із верствою „войовників-продуцентів“ поміщицьку клясу, а тільки, відповідно до змінених нинішних умовин продукції, всі ці верстви, що нині цей тип у силі з себе видати, отже так само робітничу, селянську та промислову клясу. Власне на гармонійній співпраці тих продукуючих фундаментальних кляс побудована його ідея клясократичної трудової монархії. Що ця ідея не є якимсь відсталим петрефактом, як це думає п. Ольхівський, про це може свідчити ідеольоґ французького синдикалізму Жорж Сорель, що з робітничої кляси хотів зробити той сам тип „войовника-продуцента“, що Липинський, а його розвязки соціяльних питань хіба ніхто не буде підозрівати в ретроґрадності або зацофаності. Зрештою, у всіх повоєнних суспільних рухах, що звертаються проти ліберальної демократичної системи, питання нової провідної верстви стає одною з найпекучіших справ політично-державного життя. Вказує це на гостро актуальне значіння ідей „Листів до Братів Хліборобів“, які в інтуїтивно-візіонерськім відчуттю образу „Трудової Монархії“ кинули проєкцію будучого устрою, що його початки де-не-де тільки що починають кільчитися.

А найважніше це, що державна ідея „Листів до Братів Хліборобів“ має передовсім універсальне значіння. В. Липинському йшло про те, щоб видвигнути деякі вічні державнотворчі явища, що все в історії повторяються, а не про пусту й по суті безсенсовну регабілітацію тільки одної верстви.

Коли порівняти напр. середньовічний устрій окцидентальної Европи, спертий якраз на типі „продуцента войовника“, й на тім, що з того устрою випливає, тобто на органічнім, єрархічно

в станах угрупованім суспільнім тілі, на природній селєкції найліпших громадянських типів, на законності та маєстатичності, коли порівняти взагалі цілість перзоніфікуючої монархічної влади та перепоєні ще християнським етосом окцидентальні народи — з нинішньою матеріяльною й моральною руїною — тоді зникає острах перед устроєм „продуцентів-войовників". Нинішні ліберально-демократичні устрої зуміли тільки ще доруйнувати ці фундаменти колись могутної й суверенної та внутрішним етичним законом сильної окцидентальної Европи, або цілковитим розпорошенням органічних підвалин законности приготовити ґрунт до брутальних диктатур, що ось силою пястука женуть розпорошену, всілякого людського достоїнства позбавлену юрбу на смертельний танець самовинищування і тим колись цвітучі городи — культури Европи переміняють в азійські пустарі.

Не бачимо переконливої льогіки в такім невмінню чи нехотінню погодити державний устрій „войовників-продуцентів" у сучасних формах — із новочасними ідеями політично-громадянського життя. Навпаки, в візії нового порядку річей, що його Липинський відчув і передбачив своєю геніяльною інтуїцією, находимо шлях уздоровлення й обновлення знеможеного, розбитого, зневіреного та найабсурднішими гаслами здезорієнтованого окцидентального людства, може навіть цілої білої раси.

Супроти тих величних та універсальних плянів уздоровити повоєнне людство, що в них вихідною точкою є обновлення власного розложеного й здеморалізованого громадянства, дрібними видаються закиди, що Липинський у центрі своєї ідеї поклав вимогу гуртуватися довкола особи П. Скоропадського. По перше, особа Скоропадського займає дуже мале місце в політичній ідеольогії Липинського; по друге, він вимагав, щоб переродилося не тільки ціле громадянство, але з ним і той, хто це громадянство мав персоніфікувати. Факт, що тієї особи не вдалося переродити не є ще ніяким доказом, що політична ідея сама по собі є нежиттєздатна; — а по третє, сам творець гетьманського руху, побачивши свою тактичну, а не сутню, похибку, ще за життя пророчисто остеріг перед нею українське громадянство.

Не новий є також закид, що Липинський ідею державної самостійности України під кінець життя затемнив нежиттєздатним ідеалом „співжиття трьох Русей".

Щоб опрокинути ці поверховні закиди, що нехтують цілістю політичної концепції Липинського, вистане навести з „Листів до Братів Хліборобів ось такі місця: „Федерація для недорозвиненої нації означає завжди факт, що національна аристократія абдикує зо своїх прав та обовязків; що вона не вміє сама дати собі раду зо своїми пасивними масами; що вона не в стані сама, без чужої допомоги правити ними; що вона не має сили зорганізувати їх в окрему, незалежну націю. Отже коли ми хочемо бути нацією, ми мусимо здобути державну незалежність і мусимо відкинути всяку федерацію, бо федеративні гасла деморалізують зародки нашої аристократії, загрожують процесові її зросту, зміцнення

та внутрішньої консолідації. Тільки активною політикою в справах „Руського Сходу“ Україна зможе забезпечити собі — з д о б у т е ї ї в л а с н и м и с и л а м и — незалежне державно-національне існування“. (Стр. 329).

Отже тут бачимо становище зовсім протилежне до того, яке займає більшість полємічних українських концепцій, побудованих на „зовнішньо-політичних орієнтаціях“, з ціллю „визволити поневолену українську націю“. Липинський, навпаки, уважає націю н е з а п о н е в о л е н у, а за н е д е р ж а в н у, яка внаслідок цього мусить покладатися не на поміч союзника, що поміг би їй визволитись із гнету чужоземної держави, а на витворення власної правлячої верстви, себто на кристалізацію власних сил.

Як виразно остерігав Липинський перед москвофільством, або якою іншою орієнтацією на чужі сили, про це свідчить інше місце „Листів“ : „Невласнодержавна — москвофільська політика „панських“ консервативних елементів — тобто тих елементів, що в данім часі посідатимуть владу і більшу культуру та матеріяльну силу на Україні, в найкращому разі може довести тільки до того, що замість них самих будуть вирізані їх діти або внуки“.

Чи ж би так могла писати людина, що проповідувала москвофільство?

Також не можна з органічного звязку ідей Липинського виривати кілька фраз і — обертати їх проти нього, — бо Липинський зрозумілий є тільки з повноти та цілости його світогляду. Тільки з повного зясовання цілости його органічного способу думання можна піднятися до всебічної оцінки його творчости. З цілости у нього випливають частини, а не навпаки, з неповязаних частин цілість. В тім саме проявляється органічно-універсальний — а не механічний світогляд.

*

Дестилюючи політично-громадянський світогляд та історіософічні погляди Липинського й відкидаючи з нього все неприємливе, іншими словами, зробивши з ідейної спадщини Липинського властивий „препарат“, автор статті „Ceterum censemus“ переводить деякі анальогії між революційними змаганнями Богдана Хмельницького й визвольними змаганнями придніпрянської інтелігенції в 1918 році.

Ті коректури й анальогії уважаємо за найслабші сторінки цілої полємічної статті. Треба би передовсім усунути всі державнотворчі моменти з історії Хмельниччини, які якраз видвигнув Липинський в „Україні на переломі“ (котру в іншім місці вихвалює автор, уважаючи Липинського великим істориком), треба б повернути знову до народовецької оцінки Хмельницького як „батька збунтованої козацької черні“ — треба б, іншими словами, звести державнотворчі моменти тієї доби до нулі, — щоб у тих рухах і в історичній особі, що той рух персоніфікувала, бачити анальогії до визвольної боротьби придніпрянської інтелігенції в 1918 р.

І коли та сама інтелігенція нині шукає лєгалізації своїх революційних змагань у минулім України, та вона мусить оглянутися за іншими протоплястами, що були б по своїй природі до них подібніші: без сумніву, кожній нації, що висвободжується, треба і Гарібальдіх і Кавурів — як нових незужитих енергій з долу, так і на старій традиції спертих, досвід і політичний розум персоніфікуючих старих провідників — але ніколи не можна один із тих типів переодягати в другий і робити з них... фальшиві лєгенди...

І помиляється автор згаданої статті, коли думає, що Липинський не добачував також деяких відємних сторін „революційного здвигу" Хмельниччини. Перед бистрою аналітичною увагою Липинського історика й Липинського політика не скрилося, що синтеза революційности і консерватизму була навіть у Хмельниччині за слаба, щоб видати з себе тривалий фундамент під державність. „Коли б революційна козаччина — каже він в „Листах", що появилася по „Україні на переломі" — прийняла була в поч. 1649 р. державні пляни місцевої консервативної шляхти і вищого консервативного духовенства та проголосила б була воєводу Адама Киселя королем Руси, не було б кількалітньої пізнішої руїнницької різні між українськими консерватистами і революціонерами; — Богдан Хмельницький не потребував би потім розпучливо змагатися, щоб недорізані останки тієї консервативної шляхти до українського державного будівництва назад притягнути і не потребував би для зміцнення авторитету своєї влади садовити в Києві московського воєводу. Держава наша не держалась би тоді тільки генієм Великого Гетьмана, — і династію Святополдичів — Кисілів, що спиралась би на місцеві консервативні сили, легше було б удержати при владі, ніж династію Хмельницьких. Самі революціонери без консерватистів, по своїй революційній природі, не є вірні навіть для своєї революційної влади і тому Наполєони та Кромвелі ніколи не були і не можуть бути основниками нових династій,.." (Стр. 431—432).

Невміння получити консерватизм із поступом у новітній історії України й усі трагічні перипетії з тим звязані отворили вільний шлях чужому окупантові...

Все це наявно вказує, що між державною ідеєю В, Липинського і його історичною наукою, між Липинським істориком і Липинським державником не має ніяких суперечностей — одно випливає консеквентно, льоґічно та органічно з другого.

Стара політична мудрість твердить, що всі державні твори держаться тільки тими засобами, якими їх започатковано. Державні ідеї Липинського не творять під тим оглядом ніякого винятку. Не можна з них викидати ввесь сутній зміст, щоб творити протилежні тій суті ідеї та лєгенди.

Липинського треба воспринимати або в повноті його суттєвих ідей, або треба цю повноту відкинути. Всі інші шляхи, всі інші підходи не принесуть нікому користи, бо так як деякі ростини можуть рости, розвиватися та дозрівати тільки в від-

повідних підсоннях, а в інших карловатіють, нидіють або й гинуть, так само діється й з ідеями людськими: тільки відповідна температура душ людських причиняється до їх зросту — в іншій невідповідній вони завмірають або гинуть...

На скарловатілих ідеях не може виховатися тяжкою недугою недержавности побите громадянство, особливо в нинішних часах, коли заломлюються надбання тисячлітніх культур і коли серед загальних румовищ може безслідно пропасти все те, що не змогло ще виразно проявитись.

І в імя несфалшованого „ius imaginum" українського громадянства треба ці, серед наших обставин дуже рідкі, ясні постаті великих реформаторів українського громадянсько-політичного життя зберігати в наших серцях чистими незатемненими жадними сказами. І на чесність та ідейність їх замірів треба чистою й ідейною вірою в їх діла та ідеї відповісти.

ХРОНІКА

Добрий почин у ділянці українського театрального мистецтва. Цього року перед Великодними святами наш край мав нагоду привітати вперше релігійну, християнську драму, виведену не по-дилєтантськи, але справді фахово й по-мистецьки. Один із найліпших наших театрів під сучасну пору, ведений реж. Блавацьким зреалізував на своїй сцені „Голготу", що її написав знаний уже театральний письменник Меріям-Лужницький на основі оберамерґавських пасійних гор та інших чужих страстних драм. Як літературно, так і театрально цей твір стояв на висоті свого завдання. Особливо ж слід підкреслити сценічну гру Блавацького, який зумів знайти властивий тон для відтворення такої надлюдсько важкої ролі, як роля Христа. „Голгота" мала в краю незвичайно великий успіх — і коли б не деякі сценічні й технічні недотягнення, що є наслідком нашої сучасної театральної мізерії, то, головно завдяки грі Блавацького, цей твір був би мистецьким чином першорядної ваги. Але і так, як є, він надзвичайно багато причинився до морального підйому, без якого не покидав салі мабуть ніодин із соток тисяч глядачів по цілому краю. Як автор, так і режісер та головний актор добре прислужилися для величньої ідеї християнізації українського громадянства на всіх ділянках прилюдного і мистецького життя.

Взагалі за останні роки в нашому театральному житті маємо до занотування декілька хоч не все виховних, але все таки цікавих нових фактів — і незадовго постараємося їх належно освітлити в окремій синтетичній статті на цю тему.

РЕЦЕНЗІЇ

Ірина Наріжня: **Настрої.** Видавництво „Дніпрові пороги". Прага. Стор. 46, 16⁰.

Книжковий дебют знаної вже молодої української поетки — це три циклі ліричних віршів, на яких найвиразніше позначилася одна риса, а саме їх еміґрантський характер — у найкращому розумінні цього слова. Те, що залишає найглибший слід у душі читача після прочитання цієї книжки — це є поетично оформлена туга вигнанця за рідним краєм: спогади і порівнювання чужих краєвидів із рідними, і знову спогади, і гаряча, розтужена душа. У чеському історичному храмі св. Віта — в душі поетки будяться ось які образи й почування:

Ґотичний храм — стремлінь в надземне символ,
невпинний лет в озорені висоти, —
яка краса!
Чому ж душі так зимно,
чом серцеві так тоскно і турботно?
Чом згадується все — старенька церква проста,
лампади світ мягкий, святих скорботні лики...
Чом відчуваю я так болюче, так гостро,
який чужий мені цей храм великий?

Мені здається, що давно вже ніхто з наших письменників не дав такої згущеної і влучної характеристики тих процесів, що відбуваються в душі багатьох українців, коли вони стануть віч-на-віч з антитезою Схід-Захід. І даремне тут дошукуватися причини цієї „чужости" в факті, що більшість українців належить ще до незєдниненої Церкви; ні, це не є річ віри і доґми; навіть найкращий католик-українець і найбільший симпатик Заходу може відчувати це так само, — бо не в доґмах тут річ, лише в життєвому стилі й характері.

Туга й антитеза рідного краю й чужини це найцінніше, що нам дала авторка в цій збірці. Тому й загальний, підставовий тон цілої книжки — сумовитий, тужливий, або часом замріяно-соняшний. Тужливість підсилена улюбленим мабуть авторчиним мотивом осени. Спроби вичарувати з ліричної авторчиної арфи бадьорі, боєві тони — майже всі невдатні. „Крицеві" вірші відчуваємо в загальній атмосфері книжки як влізливих інтрузів. А для зображення таких страшних моментів, як напр. у вірші „Голодний жах", треба більше внутрішньої чуттєвої інтензивности, ніж є у авторки. В поетки ніжної туги й золотих мрій нема дару давати вираз твердій життєвій борні і траґіці. Бо в неї — душа ніжна й замріяна, в якій скриваються ось такі ліричні перлини:

І знов весна, і знову квіти,
і ти зі мною, дорогий.
І серце щастям знов залите
по береги.
І знов душа ясмином білим
назустріч сонцеві квіте,
і щось співа в ній — милий, милий,
люблю тебе...

В формальному огляді вірші Наріжної не дають майже нічого нового. Вони солідно опрацьовані, поправні, навіть декуди майстерні — але мало своєрідні. Особливо мабуть Олекса Стефанович своїми віршами чимало причинився до вироблення технічної й стилістичної манери Наріжної. І ще одно: епіґраматична форма, в якій так любується авторка, мусить мати своє оправдання в змісті й конструкції таких малих віршиків. Коли ж дворядкова або чотирирядкова поезія не є заокруглена, вироблена формально і замкнена льоґічно цілість, а навпаки, могла б зовсім добре бути частиною

якогось опису в довшому вірші — то це не доказ формальної опанованости поетки — лише хіба натяк на вбогість інвенції.

Але хоч вірші Наріжної формально майже нічим не виходять понад середній рівень — то все ж жіноча душа влила в них особливий чар поезії. Цей чар душі міг би мабуть бути ще більший, коли б авторка ясно усвідомила собі одиноко — правильну відповідь на ряд реторичних запитів, виявлених в оцих чисто „стефановичівських" строфах:

Сонце, сонце, яке золоте,
як прозориться синя безодня!
Як буяє життя молоде,
скільки радости в світі сьогодня!
Хто ж це меду в повітрі розлив
(аж янтариться даль кришталева!),
білим квітом обсипав сади,
кучерявить у лісі дерева?
Хто ж лани оксамитом застлав,
на березах розвісив сережки?
Хто це, хто стільки щастя поклав
на життя мого стежку?

Якщо б ми побіч цих запитів могли одночасно вичути й виразну відповідь на них, то краса поезії Наріжної зискала б більше ще й на своїй внутрішній вартості. *м. г.*

Юрій Липа: **Нотатник.** Новелі. Т. I. 1936. Народній Стяг. 16° Стор. 144.

Для тих, що звикли шукати звязку між наголовком і змістом чи стилем книжки, вступна заввага: тут цей звязок мало помітний; бо ж назва „Нотатник" викликує, як асоціяцію, відірваний, „щоденниковий" стиль, вжитий до хронольоґічного занотовування здебільша особистих переживань. Тим часом у книжці Липи знаходимо низку оповідань безособових, написаних дуже культивованим стилем.

Усіх оповідань є шість. Тематика — з бурхливих часів нашого недавнього минулого. Вступне, найдовше оповідання — про отамана повстанців Рубана, — овіяне романтикою воєнного часу, але через свою „отаманщину", навіть проти волі автора, сумнівне щодо історично-виховної вартости. Далі — місто в часах революції: „інтеліґентська" проблематика в „Зустрічі літераторів" і вуличницько-бандитський „Петька Клин нальотчик", оповідання своїм романтизмом розбишацтва ще небезпечніше, ніж романтизм отаманства у „Рубані". Потім „Закон", навиворіт обернена, трохи мельодраматична історія Мопасанового „Батька Мільона". Вкінці „Ганнуся" і „Кіннотчик" — мішанина воєнної романтики і любовного пригодництва. На загал, в усіх оповіданнях панує цей дух степу, що є антитезою впорядкованої та твердої ідейної праці. „Орґанізація почування", пропаґована тим самим автором у книжці „Бій за українську літературу", хоч і на словах виявлена — але в дійсності відсунена в цій книжці на останній плян. І тому книжка робить несуцільне, розбурхано- безбережне враження, а через те ледве чи може причинитися до позитивного оформлення нашої національної психіки.

Стилістично „Нотатник" опрацьований дбайливо — я сказав би навіть: претенсійно. На небезпечній межі між дбайливістю за стиль і стилістичним снобізмом автора часом опускає почуття такту — і виходить такий самий штучно-бароковий, натягнений словесний зворот, як у неодній зо статтей згаданого „Бою за українську літературу". Вже хоч би перші речення першого оповідання — яскравий доказ того. І ті претенсійно-кокетливі прикметники без іменників, з великої букви! З другого боку, є теж місця стилістично і чуттєво сильні, як ось співання протикомуністичної пісні в темному ваґоні в опов. „Рубан", і ін. Є й направду цікаві ситуації. Але, на загал, слідна недостача сюжетів. І ще одно: над збіркою уноситься якийсь дивний, — важко повірити, щоб навмисний — легкий надих сатиричности, карикатурности, чи насмішливости, спричинений стилістичними своєрідностями книжки; щось дуже далеке, а проте і дуже близьке

до насмішливого тону в творах перших письменників української літератури нової доби. Мова книжки здебільша поправна, часто гарна, але є й деякі дивацтва та незручності, особливо той дивний „кулемет", типовий московсько-український мовний бастард.

А на загал — від Юрія Липи ми чекали чогось більшого. Бо ця його книжка оповідань, щоправда цікава, але ідеольоґічно й етично бідна, а то й подекуди неґативна, формально розгублена, стилістично трохи дивовижна, — не належить до найкращих нових українських книжок. *м. г.*

Евген Гринишин: **Кривавий Збруч**, Перемишль, 1936, В-во „Самотужки", обгортка рисунку автора. Стр. 45, 16⁰.

Тяжко сказати щонебудь про молодого, мабуть, автора, що дебютує маленькою сорокпятьсторінковою книжечкою, виданою в-вом „Самотужки", навіть із власноручною вінєтою на обгортці. В книжці десять коротеньких нарисів та оповідань. Не хотілося б надто гострим осудом вразити автора до дальшої праці, бо деякі місця його оповідань, а навіть декотрі цілі оповідання дають надію, що з нього може виробитися колись добрий оповідач. Але й хвалити... нема защо... хіба за цю „самотужню" відвагу, що допомогла появі першої книжечки.

Найкращі оповідання ті, що змальовують сільське життя. Видко, автор знає його добре та вміє підхопити й передати ряд цікавих моментів. До цих оповідань належать: „Злодій", „Бій", „Красуля". Теми не нові. Краще за Гринишина використали їх Франко, Стефаник, Бордуляк..., але й Гринишин дав живі, дуже вірно схоплені, звязкі витинки з сільського побуту. Особливо цікаве оповідання „Злодій". У ньону автор підкреслив те глибоке омерзіння та погорду, що його має український селянин до злодія. Рідна мати проклинає вміраючого сина-злодія, бо „для доброго, то й серце своє вирвалабим, але для такого злодія, як той... то ліпше нехай умирає! Нехай умирає, крикнула, аж гори довкруги широким гомоном розкотили: умирає... умирає..." Аж поява священика з Найсвятішими Тайнами вириває з душі матері слова прощення: — Нехай тобі Бог простить...

На письменницький талант автора вказують і розвинені тут і там вдатні порівняння та гарні образи, як ось:

„Місяць заблукався десь на небі,... а ясне своє сяйво заплутав у кучерях розбовтаних, темних хмар". (Злодій).

„Між ланами скрилось село; зелене, кучеряве, немов дитина маминої запаски. З села вюнким, сірим пасмом вибігла доріжка й цікаво поскакала поміж полями, провожаючи двоє малих дітей". (Червоний Сміх).

Інші оповідання та нариси, крім трьох згаданих, видаються нам слабші, головно ті, де автор силкується на ефектовні, емоціональні сцени. Діяльоґ дітей в оповіданні „Червоний сміх" не по-дитячому наївний.

Хотілося б, щоб автор зрозумів нашу оцінку як бажання звернути його увагу на потребу великої, свідомої праці над розвитком свого вродженого таланту, — якщо очевидно не хоче покінчити на дебюті.

Ця праця мусить піти як у напрямку досконалення мистецької форми, так у напрямку психольоґічного поглиблення та в напрямку вироблення мови.

В усіх тих ділянках навіть „самотужки" можна дійти до чималих досягнень.

ю. ф.

Д-ф Евген Олєсницький: **Сторінки з мого життя.** II. частина (1890—1897) Львів, 1935 р. Накладом Вид. Спілки „Діло", стор. 122.

Коли в першій частині своїх споминів пок. Евген Олесницький описує свою молодість та багато уваги присвячує історії своєї родини і згадує про всі важніші події того часу, то в другій частині маємо у першій черзі образ його діяльности на провінції у Стрию, де осів в 1890 р. і жив аж до великої війни. В той спосіб маємо перед собою життя галицького інтелігента, що завдяки своїй професійній незалежній адвокатській карієрі відгравав таку визначну ролю в українському громадянському житті перед війною. Спомини бл. п. Олесницького підтверджують уже загально признану правду, що діяльність людей його типу була універсальна: політична, економічна, просвітна. Такий характер діяльности автора відбився у свій спосіб у споминах, що не так дають

загальну картину тодішних відносин, як радше є чимось у роді „звіту" людини, що у своїй громадянській праці була обмежена означеним тереном і його обставинами. З цього ж таки приводу у споминах Д-ра Е. Олесницького не находимо майже ніяких безпосередніх відгуків його глибших заінтересувань загальними політичними і духовими проблємами. Обставини його життя так склалися, що він вічно мусів працювати „практично": організувати, творити, підпирати і розвивати. Для себе, для своїх особистих зацікавлень доля не залишала йому багато часу. Тільки його захоплення театром, мистецтвом і його численні подорожі по світі вказують на велику скалю його духових інтересів та свідчать про нього як про небуденну визначну і здібну одиницю, що у своєрідних галицьких обставинах розміняла свій талант на політичні віча і процеси, на організацію виборів, „Просвіт", щадничих кас тощо. Коли в цьому самому часі в такій нпр. Чехії вже могли виростати люди типу Томи Масарика, люди, що могли присвятити всі свої сили у першій черзі „розбудові" своєї індивідуальности, то в нас — на жаль, аж до нині такі панують обставини, що здібніші та ідейніші одиниці мусять коштом розвитку власної духової особистости розбудовувати громадянське життя.

Друга частина споминів Е. Олесницького є, подібно як і перша, вартісним матеріялом для історії розвитку українського життя в Галичині, а зокрема у Стрийщині, що йому завдячує своє національне освідомлення, політичне вироблення та політичну, економічну й просвітно-культурну організацію. Побіч історії українського громадянського життя на стрийському підгірю, спомини Е. Олесницького дають багато цікавого матеріялу для характеристики тодішнього духовенства, світської інтелігенції, стрийського міщанства, селянства, приватних відносин між українцями і поляками, між народовцями і москвофілами. Для історії української політичної боротьби в Галичині особливий інтерес мають сторінки, присвячені тодішним політичним партіям та їх політиці. Що в першій, то й у другій частині Е. Олесницький гостро та може навіть і за пристрасно критикує політику „нової ери" і „нового курсу" А. Барвінського і Н. Вахнянина. Цікава також тактика Е. Олесницького, яку він стосував у Стрийщині у відношенні до москвофілів, що в 1890 рр. мали у своїх руках стрийський, скільський і жидачівський повіт. Завдяки розумній тактиці пок. Е. Олесницького, що не видавав і не вів ніякої війни з москвофілами, але намагався все громадянське життя перебрати в народовецькі руки, стрийське підгіря скоро стало національно освідомлене. Серед цілої низки ріжних москвофілів особливо виріжнюються дві постаті: о. Василя Давидяка, політика, людини дуже товариської і зручної, що завдяки своїм успіхам у грі в карти придбала назву „круль фербльови", та о. Василя Залозецького, пароха у Гірному, найвизначнішої людини серед усіх москвофілів у Стрийщині, письменника, що за свої по-російськи писані твори діставав премії петербурзької Академії Наук. Та одночасно з тим о. В. Залозецький не був ворогом народовців, співпрацював з Е. Олесницьким, який згадує про нього з теплою симпатією і пошаною як про культурну і здібну людину. Два сини о. В. Залозецького виросли на українців. Один із них, Роман, почесний англійський консуль, професор політехніки у Львові та згодом радник у міністерстві публичних робіт у Відні, поклав великі заслуги для організації українського фахового шкільництва в Галичині. Син пок. Романа Залозецького д-р Володимир Залозецький, історик мистецтва, це внук о. В. Залозецького. З цього прикладу видко, що колишня старша інтелігенція була здебільша москвофільська і що шляхом еволюції вона стала з невеликими винятками українська, українська в розумінні політично-національної свідомости.

Дуже багато місця у своїх споминах присвятив автор характеристиці політичної системи намісника Галичини гр. Казимира Баденія, творця польсько-української угоди, т. зв. „нової ери". Виборчі зловживання краєвої адміністрації при виборах б. краєвого сойму в 1895 р. і до парляменту в 1897 р., які автор подрібно описує, викликують навіть у нинішних часах дуже немиле враження. Як гр. Казимир Бадені змальований у тих споминах навіть дуже чорно як брутальна і перфідна одиниця, так брат його, гр. Станислав Бадені, краєвий маршалок Галичини, представлений як дуже здібний, енергійний і розумний політик, що розумів вагу українського питання в Галичині і ніколи не підпирав москвофілів проти українців. З великим признанням згадує

автор начальника суду у Стрию Людвика Брожинського, поляка з західної Галичини, що вже на становищі начальника суду в Стрию навчився читати і писати по-українськи і по-українськи вів справи з рідкою обєктивністю і справедливістю.

Одним словом, спомини Е. Олесницького, завдяки описові подій, людей і справ, це цінний матеріял, що до історії Галичини новіших часів, то й до життєпису тієї заслуженої і визначної людини. *Х.*

Петро Карманський. **Українська Богема.** З нагоди тридцятьліття Молодої Музи. Львів, 1936. Видавництво „Краса і Сила“ ч. 4. Стор. 118, 16⁰. Ціна 1.50 зол.

Зо споминів минулого, якщо вони писані поправді, вчимося багато на будуче. І може це добре, що в нас тепер виходить розмірно багато споминів, нераз дуже цінних (прим. Чикаленка, Лотоцького й ін.). До того жанру належить і книжка Карманського.

Тому тридцять літ повстала у Львові з українських поетів і письменників ґрупа, звана „Молода Муза“. Належали до неї: В. Пачовський, С. Твердохліб, П. Карманський, М. Яцків, В. Бірчак, С. Чарнецький, Б. Лепкий, О. Луцький і інші. Молоді богемісти пройнялися снобізмом fin de siècl'-ізму, ну й залякували наш загал своєю „богемічністю“. Дехто з них, напр. Шпитко, може й справді був 100%-вий богеміст-циган, й у життю, й у творах („Вирід“); та більшість із них духом своїм богемістами не була і радше той богемізм тільки снобувала, а пізніше взагалі пішла іншими шляхами.

Коли вглянемо в глибші причини того бунту молодомузців, то — на мою думку — вони були в тодішнім дусі часу, просяклім аморальністю й арелігійністю (прекрасний зразок тієї атмосфери дають саме спомини Карманського, де релігії не присвячується формально ніже рядка!). Вдарив їм у голову індивідуалізм Ніцшого й розперезаність німецької (властиво радше жидівської) богеми. Богемізм був тільки послідовною консеквенцією тодішнього підходу до життя. Бо — якщо нема Бога, ні другого світу, якщо добро і зло — зглядні поняття, як це проповідували тодішні напрямки — то чому зважати, принаймні в своїх теоретичних висновках, на „мораль“ якихось там „порядних“ радників і філістрів, або навіть на суспільність чи якусь там Україну?..

Одначе багато з молодомузців винесло з рідної хати традиційне, християнське виховання. І тому мабуть треба завдячувати те, що багато колишніх наших богемістів (Лепкий, Луцький, Бірчак, Пачовський і ін.) духом своїм одні ніколи богемістами не були, а другі дуже мало та в пізнішім життю виреклися богемізму і стали на службу рідній нації. Інші скривилися на ціле життя (Шпитко, Кошнін, Яцків, Твердохліб) і пішли, як відомо, жалюгідними манівцями. Дехто знову з них і досі духово калікує, то віддаючи великі заслуги нашій справі, то поширюючи моральну руїну в суспільності.

„Українська Богема“ показує нам одне покоління галицьких творців не так у творчій праці, а радше в домашнім життю, щось наче Дюмасова історія великих людей „у шляфроці й пантофлях“. Показує всю моральну малість деяких із тих творців, саме пером найближчого їм товариша. Можемо сьогодні сміятися злорадно над малотою декого з тих людей, та одночасно треба нам жаліти можливостей, що в них змарнувалися. І треба жаліти „шляффенлянду“ тодішньої нашої верхівки, що на те все відповідно не реаґувала. Провину бездоріжжя м.-музців трохи відтяжує сонність нашої тодішньої католицької суспільности, що не зробила жадних заходів, щоб тих людей спрямувати на властивий добрий шлях. Молодомузці можуть мати справедливий жаль до тодішнього справді філістерського громадянства, що часом мішало релігію зо зле зрозумілим, опортуністичним консерватизмом і не відріжняло консерватизму здорового від нездорового, а націю часом утотожнювало з інтересами директорів надзірних рад. І добре зроблять молодомузці, коли поправді, в чергових споминах, зобразять нам суспільність галицького „шляффенлянду“. А коли при тім посміються трохи й над „великими творцями“, то таке самопізнання напевно буде корисніше, ніж перевидавання перестарілих, або й некорисних творів. Треба вміти старітися...

Карманському будьмо вдячні за його книжку. Хоч вона написана може й пересадно, і в критиці і в хваленні, то проте вона для розумного читача великий гриб у борщ нашого минулого. Дав він свій посмак тому борщеві, бо й сам втягнув у себе багато кислого. І той смак, живе відтворення атмосфери минулого — найбільша вартість споминів Карманського.

С. Лишкевич.

З ПРЕСИ І ЖУРНАЛІВ

Мета (ч. 21. с. р.): „На міжнароднім конґресі в Парижі, що мав нагородити найкращу повість, написану про більшовизм із християнського становища, першу нагороду одержала Алія Рахманова. У звязку з тим Св. Отець вислав лист до голови жюрі конкурсу, члена Французької Академії, Генриха Бордо. В тім листі Св. Отець висловив признання для помислу того конкурсу, пишучи м. ін.: »В часі, коли наша цивілізація загрожена зо всіх сторін, коли вороги вдаряють у підвалини християнського світогляду й навіть осміляються безчестити Імя Бога, хто знає, чи не одним із найкращих засобів проти такої розкладової пропаґанди це вміла оборона у формі літературній і мистецькій, як напр. у формі повісти, що змагає в той спосіб протиставити погубним поняттям — спасенні ідеї, що впливають на публичну опінію«. — Добра й з глибокою ідеєю повість може нераз принести більше духової користи, як суха фільософічна розправа. Тому й наш Український Католицький Союз розписав конкурс на літературну нагороду. Це перша у нас католицька літературна нагорода, що матиме безсумніву добрі наслідки для нашого письменства".

В тім же самім числі „Мети" на іншому місці читаємо: „Обіжник міністерства внутрішних справ із 1930 р. стверджує величезне поширення неморальних видавництв і потребу енерґійної протиакції тій злочинній діяльності. Обіжник виступає проти творів із обсягу полового життя, виконаних із наміром викликати у читачів або глядачів полове побудження, що ображають почуття сорому й моральности. Інші твори, що безпосередно не торкаються полового життя, треба вважати також за недопустимі, коли вживають їх у цій цілі, щоб викликати полове побудження й коли ціль та спосіб їх ужиття вказують на такий намір. Це буває головно тоді, коли твори (особливо картини, фотоґрафії, тощо) продають молоді. Навіть твори мистецтва, яких автор не мав ніякого наміру ображувати соромливість, можна признати за порноґрафічні, коли їх поширюється у згаданій цілі.

Ніхто не заперечить, що дуже слушних завваг і вказівок того обіжника у практиці не виконують. Тому треба змобілізувати чесну публичну опінію, що назагал добре орієнтується, щоб її крик обурення дійшов там, де треба й викликав відповідне враження".

Голос Спасителя (Канада) ч. 5. 1936 пише: Ґенеральний секретар еспанської комуністичної молоді, Енріке Маторраса, визначний і впливовий муж серед комуністів, офіціяльно навернувся до католицької Церкви, а його навернення викликало в Еспанії велике враження... Сам Енріке Маторраса про своє навернення між іншим говорить так: „Спочатку мені здавалося, що марксівський матеріялізм потрапить розвязати суспільне питання. Одначе незабаром я доглянув, що він того не хоче, ані не може вчинити... *В католицькій науці я найшов джерело, в якім заспокоїв я мою спрагу. В науці тій найшов я також найгострішийосуд і страшні кари для тих, що визискують робітників.* 16. V. 1936 я заявив, що вступаю в ряди борців за католицьку робітничу орґанізацію. Коли я те зробив, відчуваю, як від того часу зростає в мені запал і переконання, що це є одинока дорога, що веде до спасення людського роду".

Голос Спасителя (Канада) ч. 5. с. р. цитує слова католицького італійського письменника світової слави, Джованні Папіні, які всім

нам слід мати на увазі: „Ми, християни, дуже часто забуваємо на те, що ми є християнами. То значить: що нашим заняттям, обовязком, ціллю є передовсім і понад усе бути в кожній хвилині життя християнами.. Пишуть про красу убогости, а потім стараються оминати нещасного й бідного, що потребує нашого часу, гроша й тепла; представляють у гарних словах ангелів біліших як місяць у повні і вимовніших від Босвета, але потім не слухають невидимого ангела, що хотів би запровадити нас до хати вмираючого, або на пошукування душі, що в небезпеці; переглядають науку Святих Отців, книжку за книжкою, щоб доходити до розумового пізнання Бога в відношенню до світлих Тайн Віри, а забувають при постійних щоденних нагодах про заповіди, які кожний християнин повинен вивести з науки Ісуса Христа... Християнин повинен перебувати з Христом. Одиноким приятелем його днів повинен бути Христос. Взором, приятелем, ціллю нашого життя не може бути нічого іншого крім Христа. Треба вміти відшукати госос Христа у весняних шепотах і в громах осінніх; Зір Христа доглянути навіть можна в сонцю, що відбивається в отвертім морю, — в звіздах, що дрижать, у ручайку води, що пливе в долині, Але передовсім пізнати Христа в людях, що в мовчанню переходять вулицею й у тих, що бліді з голоду стукають до наших дверей.

Віленське „Słowo“ з (17. V. с. р.) пише: „Niemal wszystkie organy socjalistyczne, zarówno stołeczne, jak prowincjonalne, zarówno polskie, jak żydowskie — prowadziły zawsze robotę pół-bolszewicką, przygotowując grunt, prostując scieżki i mobilizując przyszłych wojowników ZSSR. Ćwierć bolszewicką akcję prowadziły, niestety, niemal wszystkie organy prasowe, a w pierwszym rzędzie liberalne wszelkiego kalibru. Tyle tylko, że każdy działa na wąskim odcinku...“ Ці слова правдиві очевидно не тільки у відношенню до польських, але й до українських соціялістичних і ліберальних часописів.

„Merkurjusz Polski“ з 12. V. с. р.: W ciągu ostatnich kilku tygodni, poczynając niemal od pierwszego dnia agitacji za wspólnym Frontem, w samej tylko stolicy (Варшаві) pojawiło śię około tuzina nowych, luksusowo wydanych pism jawnie pro-bolszewickich“ — а віленське „Słowo“ (з 17. V. с. р.) вичисляє 11 таких часописів і журналів ріжного роду. — Перед тією повінню комуністичних часописів треба завзято боронитися, а в першій черзі ревно попирати й поширювати католицьку пресу й видання.

Діло з 21. V. с. р.: „Товариство Українських Письменників і Журналістів в Празі уладило 7. ц. м. (с. р.) виклад письменниці п. М. Омельченкової на тему: „*Наталя Королева та її творчість*“. Раніше вона (Королева) писала по-французьки. Дотепер Н. Королева написала 50 менших і більших творів (підкресл. наше).—В тім же самім „Ділі“, в іншім числі (з 19. II. с. р.) писав д-р М. Рудницький про Н. Королеву, що вона дебютантка!! Справді цікаво, скільки творів треба написати на думку д-ра М. Рудницького, щоб уже не бути дебютанткою. В дійсності, Н. Королева дебютувала ще перед світовою війною. Коли вона перебувала у Варшаві, за намовою й заходами тодішніх варшавських малярів і артистів (на чолі з Страбовським і дружиною Жмурка), позволила видати в польській мові свою першу книжку леґенд під псевдонімом K. Walewska.

При цій нагоді зазначимо, що д-р М. Рудницький у тім же „Ділі“ (з 19. II. с. р.) в своїй відомій тенденційній рецензії на твори Н. Королевої намагається доказати, що вона не знає духа української мови і на доказ наводить із її творів побіч кількох чехізмів, що справді попали в її книжку (нічого дивного, авторка звиш 10 літ перебуває в Чехословаччині) також цілу низку зовсім поправних українських слів, яких уживає навіть Шевченко. Напр. д-р М. Рудницький робить їй закиди між ін. з приводу таких слів: 1. вичуняти, 2. лічиві зілля, 3. куріти (в знач. курити), 4. вибрики, 5. пахолок, 6. незносимо жарко, 7. засов, 8. далина, 9. до столу, 10. утульний, 11. дітлахи. Все це добрі українські слова, що їх зустрічаємо в українських письменників і українських словниках. Перейдім усі слова, заглядаючи хоч би до Словаря Грінченка (берлінське видання). І так: 1. *ви-*

чуняти: Всім нам в усі сидить це слово, бо памятаємо „Катерину" Шевченка: „Вичуняла Катерина, одсуне кватирку... і т. д. (Гл. Кобзарь, вид. Сімовичем, ст. 11 і Словар Грінч. І. 242). Що ж, видно, на думку д-ра М. Р., Шевченко не знав духа української мови. — 2. *лічиві зілля:* Лічити має два значіння: а) рахувати, але й б) лікувати. Також і в другім значінню (лікувати) уживає того слова сам Шевченко, коли пише: „Лічили, лічили, — поки її безталанну в труну положили". (Кобзарь, Спб. 1867, ст. 330; Слов. Грін. І 908). А утворення від „лічити" прикметника „лічивий" вповні згідне з духом укр. мови. Подібно як напр. від слова „займати" творимо модне тепер у літературі слово „займавий". — 3. *курі́ти:* У збірнику українських пісень, вид. Максимовичем, читаємо: „Кропить дощик дороженьку, да щоб не куріла". А в „Оповиданняхъ въ народнихъ устъ" Ганни Барвінок (вид. 1902): „Тепер не курітиме, — дощик пройшов... Знов щось куріє, тільки не туди, а відтіль ближче, ближче, пил такий збива". (Стр. 74; гл. Слов. Грін. І 866). — 4. *вибрики:* У „Разсказы М. Т. Симонова", вид. 1900: „Як підемо було вибриком на гору". (Стр. 200). В „Етноґр. матеріялах" Б. Грінченка: „Скотина вибрикує, йдучи до води". (Т. І. 253; Слов. Грін. І. 189). — 5. *пахолок:* В „Матер. и изслід.", зібраних П. Чубинським: „Я малий пахолок, родився в вівторок, а в середу рано до школи оддано". (Т. V. 917; Сл. Грін. II. 107). — 6. *жарко:* Народнє слово. В „Записках Юго-западн. Отд.": „А змій як огонь горить — так йому жарко" (Т. II. 30). А й у „Чорній Раді" Куліша (Спб. 1857) читаємо: „... аж затрусивсь да й посунув назад, жарко хропучи й водючи очима". (Стр. 162). Виходить, що, на думку д-ра М. Р-кого, і Куліш не знав духа української мови. — 7. *засов:* Це слово подане як зовсім поправне в Слов. Грін. І. 635, де ще й зазначено, що слова „засовець" та „засовень" походять від „засов". — 8. *далина:* Уживають цього слова часто наші письменники. З молодших напр. Ольжич пише: „А там, в майбутній далині — шалені коні і гарячі лиця". (Гл. його збірка поезій „Рінь", стр. 29). — 9. *до столу:* Gen. від стіл може бути або стола́, або сто́лу, як це дуже виразно зазначене в Словарі Грінченка, т. II. 716. Уживає тієї другої форми дуже часто У. Самчук (гл. „Волинь" І, 1-ше вид., напр. стр. 118, 96 й інші), який народню мову знає й якого відзначав 1-шою літерат. нагородою і сам д-р М. Р. — 10. *утульний:* Народнє слово, якого уживає теж той же сам У. Самчук. Він напр. пише: „Йому тут вигідно, утульно" („Волинь", І, 1-ше вид. стр. 97). Походить воно від слова тулитися. — 11. *дітлахи:* Хто був на селі, тому не треба хіба доказувати, що це часто вживане українське слово. Сумніваюся, чи багато є людей, що цього слова не розуміють, як думає д-р М. Р.

Аж дивно стає, як можна робити закиди з приводу вичислених слів. Це доказує справді, що духа української мови не знає, але хіба не Н. Королева, а д-р М. Рудницький.

Інший „мовознавець", Л. Граничка з „Вістника" (стр. 234 с. р.), вичисляє між ін. як неукраїнські слова також „довгим шиком" і „учта". А тим часом слово „шик" подає як поправне Словар Грін. II 1004. Уживає його Куліш в „Чорній Раді" (Спб. 1857, ст. 428). А на ст. 343. Куліш пише: „Шикувати до бою військо". І в „Енеїді" Котляревського (кн. VI, 60) читаємо: „На штурм троянці шикувались". В „Народних піснях", зібраних Я. Т. Головацьким, вид. 1878, подано: „... та й ляцькому всьому війську шики поламали". (Т. І 15). А й Леся Українка пише: „Сумний поет в сумній хатині рядами вірші шикував". (Гл. її вірш в „Назустрічі" ч. 6. с. р.) — Що слово „учта" добре українське слово, дарма що воно є теж у польській мові, подають ріжні словники, як нпр. „Словник місцевих слів" І. Огієнка, 1934, ст. 70., Словар М. Уманця, вид. берлінське, ст. 656, і Словар Грінченка, II 881. Натомість слово „пир", (яке пропонує Л. Граничка побіч „бенкету") є москалізмом, або щонайменше неуживаним архаїзмом, як це зазначують ті самі словники в тих самих місцях. — Коли то наші рецензенти заглядатимуть до слівників, заки зроблять кому мовознавську увагу?

П. Іс.

Назустріч (ч. 11. с. р.) називає наших католицьких критиків „псевдокатолицькими" тому, що вони не зачисляють до католицьких письменників Верлєна, Бодлєра, Рембо й Уайльда, тоді коли „недавно видана

книжка Раля: „Німецька католицька література вчора й нині“ приймає їх беззастережно в число найбільших католицьких письменників, а навіть, уважає близькими до католицизму таких письменників, як Берґсон, Унамуно, чи інших“. — Передовсім мусимо зазначити, що „Назустріч“, видно, не дуже чується певна у тій полеміці, коли свої арґументи намагається зміцнити образливими словами на нашу адресу, як напр. „парафіяльна критика“, „паламар“ тощо. Загально відома річ, що письменники впродовж життя свої світогляди нераз радикально зміняють. Візьмім першого з краю, Верлєна. Про нього сам же співредактор Назустрічі д-р М. Рудницький в „Українській З. Енцикльопедії“ написав: „богеміст, найбільший поруч Бодлєра... під кінець життя навернувся до католицизму“ (т. І. 516). Отже ясно — ціле життя, коли написав найбільше і найліпші свої твори, був богемістом, а богемізм хіба від католицизму далекий. Назустріч повинна навчитися такі примітивні речі добре відріжняти, якщо хоче, щоб з її писаннями поважно числитися. Думаємо, що не тільки „Укр. З. Енцикльопедія“, а й Раль таке розріжнення перевів, але анонімовий дописувач Назустрічі мабуть те промовчав. Книжки Раля не знаємо, одначе, як для нас, так і для цілого католицького світа, авторитетом у тих справах є книжка, видана відомим у цілім світі католицьким видавництвом Гердера: „Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart“. Freiburg im Breisgau 1934 — книжка, переложена цього року о.о. Єзуїтами і на польську мову. У тій книжці визначні знавці західньо-европ. літератури, хоч згадують про пізне навернення декого з вичислених письменників, то проте їх творчости до католицької не зачисляють, а про Унамуна пишуть, що він був віруючий, але „doch kein gläubiger Katholik im Sinne der Kirche. Ja es steht jede Art von Rechtgläubigkeit in unmitelbarem Gegensatz zu seiner starken eigenwilligen Persönlichkeit... Unamuno huldigt dem Glaubensirrtum. Und dennoch, mitten in dieser seiner Häresie hat der edle Schriftsteller seine Zuneigung dem Katholizismus bewahrt“ (стр. 249). Так єретично виглядає те зближення до католицизму. — Інша річ, що навіть письменники, назагал безбожні у своїй творчості, можуть написати твір, в якім тієї безбожности не проявляють. Свою полеміку назустрічанський дописувач кінчить так: „Паламар не мусить розумітись на іконах, які обкаджує“.—Якщо він так само визнається на католицькій літературі, як і на тім, хто обкаджує ікони, то, справді, ліпше до католицької літератури не братись. — *П. Іс.*

Нова Зоря (ч. 37. с. р.) закидає передвоєнним християнам з „Руслана“, що вони для богемістів з „Молодої Музи“ „мали... непрощення й любов, а осуд і слова Каїна: Чи я сторож брата мого?“ — Слушний закид, який особливо повинна взяти собі до серця „Нова Зоря“. Бо чи до сучасних діячів і подібних проявів життя має „Н. З“. прощення й любов, чи осуд і слова Каїна? — Хто читає „Н. Зорю“, для того відповідь ясна.

Н. Зоря, ч. 38 с. р.: „Німецька преса доносить: Основник і головний ідеольоґ німецького неопоганського руху проф. Гауер виступив з того руху. Вслід за ним виступив другий вожд і теоретик неопоганського руху ґраф Ревентльов. Оба вони помістили в пресі обширні пояснення свого кроку. Заявили, що дійшли до переконання про шкідливість пропаґованого ними руху. Орґанізація „Німецький релиґійний рух“ („Deutsche Glaubensbewegung“), відома під назвою неопоганського руху, змагала до „очищення“ християнства від „жидівського налету“; за плід жидівського духа уважали напр. писання св. Апостола Павла, орґанізацію католицької Церкви та багато іншого. Рух проф. Гауера наробив був у перших двох роках гітлерівської революції чимало колотнечі в віроісповідних відносинах Німеччини. Тепер, як видно, вигорів сам в собі“.

Діло, ч. 79. с. р.: „Проти коедукації у школах звертається опінія в західній Польщі. В найближчому часі шкільна влада має одержати меморіял у справі шкідливого впливу спільної науки хлопців і дівчат, особливо у віці полового дозрівання. У звязку з тим відбуваються збори батьків

і западають резолюції, що заявляються рішуче проти коедукаційних шкіл". — Нарешті й самі громадянства доходять до тих самих переконань, які висловлює Католицька Церква.

Діло, ч. 98. с. р.: Голова совітської комісії (СРСР), покликаної до ревізії закону про подружжя і розводи, Зальц, оголосив проєкт нового закону, що має на меті побільшення приросту населення. Новий закон утруднює зривання подруж. Розводи будуть нотовані в пашпортах і кожний новий розвід буде оподаткований щораз більшими сумами. Проєктується теж заборона переривати вагітність, податок для кавалєрів і премії для численних родин".—Вже й більшовики помалу переконуються, що практики, незгідні з наукою Католицької Церкви, є шкідливі для подруж, суспільности й держави.

НОВІ КНИЖКИ

Руско-українски Алманах бачванско-сримских писательох. Вид. Руске Народне Просвитне Дружство у Р. Керестуре. 8⁰ 202.

С. Яблонська: З країни рижу та опію. Бібл. „Діла". Л. 1936, м. 8⁰, 198.

Ю. Косач: Дивимось в очі смерти. (Повість). Париж 1936, 16⁰ 128.

М. Соневицький: Мирмідонський лицар. І. Як пробудилася лицарська кров. Накл. „Р. Ш". Л. 1936, м. 8⁰,52.

А. Бей: Юнак Тако. Пригоди молоденького індіян. місіонаря. Ілюстр. Я. Гніздовського. Накл. „Наш Приятель", Л. 1936, в 16⁰, 64.

О. Цюк: Лебідка. Драма на 5 дій. Накл. М. Матвійчука. Л. 1936.

І. Блажкевич: І. Характерник. Вид. Світ Дитини, 16⁰ 24.

М. Погідний: На провесні. Вид. Світ Дитини 16⁰, 32.

Католицька Акція. Вістник Ґенерального Інституту Католицької Акції гр.-кат. Гал. Провінції. Рік III., Львів, квітень-червень 1936. Ч. 2 (7). Зміст: Методика праці Кат. Акції (лист Св. Отця). — Д-р М. Конрад: Католицька Акція і суспільне питання. — о. Ч. Я.: Друковане слово й Кат. Акція. — о. Д-р Л. Глинка: Завдання Кат. Акції відносно подружжя та родини. — Е. Тишинська: Участь жіноцтва в Кат. Акції. — В. Глібовицький: Бій за нове завтра. — Мґр. П. Ісаїв: Виховання характерів. — Д-р О. Філяс і Д-р М. Дзерович: Велика прогалина. — о. П. Дзедзик: Джерела сили та орудники світського апостола (Ч. II). — Католицький рух у світі. — Нові книжки. — Книжки надіслані до Редакції. — Хроніка.

о. М. Марисюк ЧСВВ: Чи є життя за гробом? Вид. ЧСВВ, Жовква, 1936.

Ks. Dr. A. Jankowski: Tytuł i nazwa „Ksiądz". Odb. z Ateneum Kapłańskiego. Włocławek 1936. 8⁰, 24 str.

Ю. Липа: Українська доба. Вид. „Народній Стяг". (Варшара) 1936, 8⁰, 24.

Д. Варнак: Таємниця орґанізації. Кварт. „Вістника", ч. 2 (10). Л. 1936, 16⁰, 88.

Д-р В. Січинський: Замкова церква св. Миколая у Львові. Відб. з „Богословія". Л. 1936.

В. Колпачкевич: Про західні межі київської держави в Х-му столітті. Накл. Др. В. Колпачкевича, Л. 1935.

В. Сімович: Іван Франко, з нагоди 20-ліття смерти, з 26 образ. Л., 1936. Вид. „Просвіти". 8⁰, 68.

П. Зленко: Українські Січові Стрільці. (Матеріяли для бібліоґр. показчика). Відб. з „За Державність", Накл. Укр. воєн.-істор. Т-ва. Варшава. 1935, 8⁰, 34.

Симон Петлюра в молодості. Збірка споминів. Під ред. А. Жука. Накл. „Хортиці", Л. 1936, 16⁰, 106.

С. Корбут: Симон Петлюра. 1926—1936. Дешева Книжка. Л. 1936, 16⁰.

В. Кривоніс: Микола Хвильовий, жертва червоної Москви. Вид. „Всесвіт". Л., 1936.

„За державність". Матеріяли до іст. війська українського. Збірник ч. V., 8⁰ 276.

„Табор". Воєнно-наук. журнал ч. 28—29. Рік вид. XIV 1936. 8⁰, 112.

Е. Ю. Пеленський: Матеріяли до краєзнавчої бібліоґрафії Галичини,

Волині та Закарпаття. (Укр. книжки 1900—1935) Л. 1936, м. 16⁶ 18.

Т-во „Просвіта" в р. 1933—1935. Звідомл. з діяльн. Накл. „Просвіти". Л. 1936. м. 8⁰, 72 + табелі.

М. Голубець: Український килим. Друга вистава. Л. 1936. 16 + 16 репродукцій.

Ю. Липа: Українська ґімназія. В-во „Народній Стяг". Варшава, 1936. 8⁰, 24.

Ю. Тарнович: Ілюстрована історія Лемківщини. (3 мапи і 100 ілюстр.). Накл. Вид. „На сторожі". Л. 1936, м. 8⁰.

Проф. Б. Іваницький: Ліси й лісове господарство на Україні. Т. II. Варшава 1936. Праці Укр. Наук. Інст. 4⁰, 120.

Е. Храпливий: Сільське господарство Галицько-Волинських земель із 229 таб., 17 діяґр. і 3 мап. Л. 1936. Накл. „Учітеся, брати мої". 8⁰, 352.

Статут Т-ва „Ревізійний Союз Українських Кооп". 1936. 16⁰, 32 ст.

М-р Р. Савицький: Гри й забави як практичні заняття в дошкіль, віці дитини. Накл. „Народ. Базар" і Укр. Книг. в Станиславові. 1936, м. 8⁰, 42.

Е. Жарський: Бокс, боротьба навкулачки. Вид. „Сокіл-Батько", Л. 1936. 16⁰, 32.

С. Гайдучок: Долівкові вправи. Бібл. „Сокільських Вістей". Л. 1936. 16⁰, 20.

Програма Українського Вільного Університету в Празі в літнім півроці 1936, Ст. 8⁰, 12 + 12.

Посмертна вистава творів О. Новаківського (опис творів), Вид. Укр. Т-во прихильників мистецтва. Л. 1936 20 ст.

Нові журнали.

„Голос знад Буга". Ч. 1. і 2. з 15. V. і 1. VI. с. р. Безпартійно-суспільний двотижневик. Сокаль. 4⁰, 4.

Бібліотека „Дзвонів" у Львові.

Досі появилися отсі книжки:

ч. 1. *В. Миропільський:* **Ґабор Костельник** 1932, 8⁰, 16 ст. (Вичерпане).

ч. 2. і 14. *Улас Самчук:* **Волинь І.** Роман-хроніка. 1. і 2-ге вид. 1934 і 1936 8⁰, 216 ст. — Ціна нового видання 4·30 зл.

ч. 3. *О. Лодж:* **Звязок між життям і матерією.** З англійського переклав др. В. Лезицький. 1932. 8⁰, 16 ст. Ціна 40 сот.

ч. 4. *Мр. Є. Ю. Пеленський:* Бібліографія української бібліографії. 1932. 8⁰, 198 колюмн. Видано спільно з Богословськии Науковим Товариством. Ціна 5 зол.

ч. 5. *О. Мицюк:* **Тадей Рильський як хлопоман і економіст.** 1933, 8⁰. 40 ст. (Вичерпане).

ч. 6. *С. Смаль-Стоцький:* **Українська мова**, її початки, розвиток та характеристичні її прикмети. 1933. 8⁰, 16 ст. Ціна 40 сот.

ч. 7. *П. Йордан:* **Квантова механіка та основні проблєми біольоґії і психольоґії.** З німецького переклав др. В. Левицький. 1933. 8⁰, 16 ст. Ціна 40 сот.

ч. 8. *Дф. М. Гнатишак:* **Нова українська лірика в Галичині.** 1934. 16⁰, 32 ст. Ціна 40 сот.

ч. 9. *Наталена Королева:* **„1313".** Повість із середньовіччя. 1935. 8⁰, 116 ст. Ціна 2·30 зол.

ч. 10. *Улас Самчук:* **Війна і Революція** (Волинь II). Роман-хроніка. 1935. 8⁰, 271 ст. Ціна 4·50 зол.

ч. 11. *Наталена Королева:* **Во дни они.** Нариси. 1935. 8⁰, 40 ст. Ціна 1·20 зол.

ч. 12. *о. др. Йосиф Сліпий:* **Віра і наука.** 1935. 8⁰, 24 ст. Ціна 70 сот.

ч. 13. **Пісня над піснями.** Переклав із грецької мови *о. М. Кравчук,* 1936. 16⁰, 40 ст. Ціна 80 сот.

Крім того видавництво „Дзвони“ має на складі:

Уляна Кравченко: **Caritas**, Релігійні поезії. 1935. 16⁰, 275—356 стр. Ціна 1 зол.
В. Кучабський: **Значіння ідей В. Липинського.** В-во „Дружина“. Передрук з „Дзвонів“. Львів 1935. 16⁰, 32 ст. Ціна 50 сот.
о. Г. Костельник: **Справжнє джерело атеїзму.** Львів 1935, 8⁰, 48 ст. Відбитка з „Дзвонів“. Накладом автора. Ціна 70 сот.
о. др. Йосиф Сліпий: **Паломництво до Св. Землі.** Враження з подорожі. 33 ілюстр. Л. 1935, 16⁰, 200 ст. Ціна 3·30 зл.

Замовлення і гроші слати на адресу: Видавництво „Дзвони“, Львів, вул. Японська 7. II. (Чекове конто П. К. О. 505.041).

Найвигідніше пересилати гроші розрахунковими переказами, бо тоді висилка грошей нічого не коштує. Число почт. розрахунку 117.

Хто замовляє наші видання просто в Видавництві, той не платить порта.

Н. КОРОЛЕВА: „1313“ і ВО ДНИ ОНИ

Повість із середньовіччя (2·30 зл.) — Євангельські нариси (1·20 зл.)

Виїмки з рецензій:

Поручаємо гаряче Впр. Духовенству оті твори... Мов цілющий бальсам ділають вони (Во дни они) на втомлену душу читача. (*Нива*, місячник для священиків, ч. 12, 1935).

Висока ідейність твору „1313“ робить його повістю, яку в кожній европейській літературі напевно зачислили б до дуже визначних появ на европейськім ринку. (*Мета*, ч. 1. 1936).

Твори Королевої — це здорові полудневі овочі, повні антирахітичних й антиневротичних вітамін духа, подані з новітньою елєгантністю, ще й на настільнику мистецької роботи В. Дядинюка. (*Дзвони*, ч. 12. 1935).

Талановита письменниця... дає нам те, чого досі не дав нам жадний український письменник... Дійсно — небувала в нас поява на літературнім ринку... (*Жіноча Доля*, ч. 1—2, 1936).

Твори її можуть бути зрозумілі і цікаві не тільки нам, але й Европі... Техніку новелі, незвичайно складну й трудну, опанувала авторка до глибини. Тому можна цю книжечку (Во дні они), хоч яка вона маленька, зачислити до перлин нашої новелістики... Прекрасна обгортка цієї книжки. (*Нова Хата*, ч. 2. і 7—8., 1936).

В минулорічних досягненнях на полі повісти й новелі можна сміло поставити на першому місці... К. Гриневичевої „Шестикрилець“, далі історичну повість Н. Королевої „1313“ і її збірку новель „Во дни они“. (*Новий Час*, ч. 19, 1936).

Авторка вміло оперує мовою, ситуаціями й описовістю. Повість читається легко й цікаво. (*Неділя*, ч. 2, 1936).

Твір Королевої (1313) напевно попаде в спис шкільної лектури... (*Вістник*, кн. 2, 1936). — Нариси Королевої (Во дни они)—добра лектура для плекання ідейности та посвяти одиниці для вищих, неособистих цілей. (*Вістник*, кн. 3. 1936).

„Wo dni ony“... wykazują subtelną wnikliwość psychologiczną i stanowić będą miłą i pożyteczną lekturę. (*Przegl. Powsz.*, nr. 2. 1936).

„1313“ се одночасно збагачення не лише католицької, але й взагалі української літератури наскрізь західньо-европейським твором, яким безпечно вступаємо в світову літературу. Бо твір „1313“ п-ні Королевої не лише варт перекладу на европейські мови, але й мабуть міг би послужити своїми змисловими вартостями як прекрасний підклад для фільмового сценарія. (*Нова Зоря*, ч. 27, 12. IV. 1936).